БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАЙ 24 СРЕДА № 121 (4911)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

КУКУРУЗА

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш ол Пленумга база көдээ ажыл-агый мурнакчыларының зоналар аайы-биле болгулаан чөвүлел хуралдарынга эш Н. С. Хрущевтуң чугааларында кукурузаның мал чеминге болгаш тараага улуг ужур-дузазын онзалап айыткан. Кукуруза—кол мал чеми культура. Ол дээрге эң ажыктыг болгаш чемиштиг мал чеми силос; ол—эвт болгаш сүт. Оон-биле кады кукуруза тараа-биле күрүненик шыгжавырларын долдурарынга байлак курлавыр.

Бистиң областың колхозтарында болгаш совхозтарында бо эң үнелиг мал чеми культураның тарылгазы майның ортандан соңгаар калбарган. Майның 20-де медээ-биле алырга, кукуруза тарылгазының планын Барыын-Хемчик район 23 хуу, Бии-Хем—10,5 хуу күүседип, өске районнардан дээре болуп турарлар. Совхозтардан Барыын-Хемчикте «Шекпээр» 26,7 хуу, Тандыда «Тиилелге» 18,8 хуу чедип, кукуруза тарылгазының темпизин элээн дүртедип турарлар.

Ынчалза-даа агаар-бойдустуң эки таарымчалыг байдалы турбуже, областың колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза тарылгазы дыка ооҗум темп-биле чоруп, май 20-ге чедир план чүгле 6 хуу, ооң иштинде Каа-Хем районнуң колхозтарында чүгле 1,5 хуу, Улуг-Хем, Танды районнарда 3.5 хуу күүсеттинген. Эрзин районнуң колхозтары, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы», Бии-Хемниң «Өөк», Тандының «Элегес», «Межегей», Улуг-Хемниң «Найырал» совхозтары чаңгыс гектар-даа кукуруза тарыааннар. Мооң чылдагааны агаар-бойдустуң байдалындан эвес, а олардың кукуруза тарылгазынга амга чедир белен эвес турганы-биле тайылбырлаттынар.

Кукуруза тарып өстүрер механизаттынган звеноларны тургузар, оларны өөредир. черни баш удур белеткээр, түс черниң органиктиг чемишчидилгелерин төгер дугайында төп черлериң-даа, областың удуртур организацияларының-даа баш удур айтыышкыннары турбуже, чамдык районнарның партия, совет, комсомол организацияларының болгаш колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының талазындан мал чеминге бо эң үнелиг культураны ам-даа чедир үнелеп көрбейн, чүгле хүлээлгелер алыры-биле кызыгаарлангаш, херек кырында боттуг ажыл чорутпааны кажан кукуруза тарылгазын чоруда берген үеде өстү берген.

Маңда Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозуң чижекке ап болур. Ол совхозтуң чамдык салбырларында кукуруза звеноларын тургускан кылдыр чүгле кижилер аттары дамзылап каан боордан аңгыда, оларның ажылын организаставаан. Кажан кукуруза тарылгазын эгелээрде оон-моон кижилер чыыр ужурга таварышкан. Кукуруза тарыыр шөлдериң барык деҗ кезин белен эвес, харын кааа тарыыры безин биддинмес турган. Гектар бүрүзүнден 300 центнер дүжүт алыр деп лозуң салырга-ла кукуруза чаагаар боду үнүп келбес деп чүвени совхозтуң директору эш Соловьев кончуг эки билир. Ынчалза-даа херек кырында байдал мындыг харыысалга чок болган.

Улут-Хем районнуң ажыл-агый-ларында кукуруза тарылгазы бир дөмей эвес чоруп турар. «ҮТКА 25 чылы» совхозта эштер Моськин биле Байыр-ооллуң агрегаттары кукуруза тарылгазынга эки белеткенгени-биле олар тарылганы агротехниктиг негелде ёзугаар чорудуп, шын дөрбелчинниг кылдыр тарып турарлар. Оон ырак эвесте «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында бир агрегаттың тарылгазынга шын дөрбелчин болдунмайн, чаңгыс черге 8—15 үрезин хемдүүп, агротехниктиг негелдени шуут дажыдып турда, ким-даа хемчег албайн турар. Ол районнуң «Найырал» совхозу кукуруза тарылгазынга белен эвес болуп, чамдык звеноларны чаа четчелеп турары-биле май 20-ге чедир тарып кирбээн.

Кол чылдагаан үдел дизе, хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда кукурузаны багай тарып база оны багай ажаап турарында. Колхозтарның, совхозтарның, партия, совет органнарның чамдык удуртукчулары өртемнин болгаш практиканың айытканы бедик дүжүттерни өстүрүп алырының дүржулгазын ёзулуг өөренип, ажыглавайн турар. Сөс кырында кукуруза дээш чугаалап чоруур, а черек кырында чүүү-даа кылбас, шөлге барааны безин көзүлбес кижилер бисте эвээш эвес деп, Соңгу Кавказтың районнарының көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралынга Никита Сергеевич Хрущевтуң чугаалаанынга бистиң чамдык черлерде байдалывыс дыка дүгжүп турар деп чугаалаар херек.

Кукуруза тарылгазының баштайгы хүннеринде илерээн четпестерни доп-дораан чайладырының хемчеглерин ап, агротехниктиг негелделерни хажыткан таварылгаларга акт тургузуп, харын хүлээп албазынга чедир хемчег алыр херек.

Көдээде четчир техника бар, дүржулгалыг кукурузачылар эвээш эвес. Ам айтырыг болза СЭКП ТК-ның айтыышкынын ёзугаар колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү партия, комсомол организациялары, партияның, комсомолдуң райкомнары кукуруза тарылгазын хүн бүрүүнүң контролюнга алыры болур. Кукурузаны тарып өстүрер звеноларның составын эде көөр, оларга эң дээре колхозчуларны, совхозтарның ажылдакчыларын, коммунистерни болгаш комсомолчуларны тургузар. Кукурузаны шын тарып, ооң чаагай дүжүдүн өстүрүп, ажаап алырынга чедир бүгү чугула ажылдарны көдээге организакчы болгаш политиктиг ажыл-биле холбаштырар херек.

Чеди чылдың үшкү чылында гектар бүрүзүнден 300 центнерден куду эвес ногаан массаның дүжүдүн алыры—бирги чергениң чугула соруулгазы. Эвт болгаш сүт бүдүрерин дыка көвүдедир, ол продуктуларга чоннуң хереглелин долузу-биле хандырар төлээде, мал ажылынга четчир чемнерни тургузар — көдээнин ажыл-ишчилериниң мурнунга партияның тургускан соруулгазы болдур.

Бо соруулганы чедиишкинниг күүседири кол мал чеми культура болур кукурузаның тарылгазын бедик агротехниктиг деннелге чорудуп, ооң бедик дүжүдүнүң үндезинин салырындан кол хамааржыр.

Мурнакчы дуржулганың школалары

МОСКВА. (СЭТА). РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу мурнакчы дуржулганың школаларын организастап эгелээн. Көдээ ажыл-агыйның чаартыкчылары ол школаларны удуртуп турарлар.

Комплексилиг бригадаларның бригадирлери: Воронеж области Киров аттыг колхозта Н. Ф. Мануковскийниң, Алтай крайда «Советтерниң чурту» колхозта А. А. Беккерниң база Владимир областың күрүненик көдээ ажы-агый дуржулга станциязының саанчызы З. Л. Новикова оларның дуржулга солчуп турар школаларынга элээн каш кичээлдерни эрттирген.

Чигир свеклазы өстүрериниң мастери—тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын шенээринин Кубаньда өртем-шинчилел институдунуң механизаттынган звенозунуң удуртукчузу В. А. Светличныйнын, Курск области Май 1 аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң крупа культураларын өстүрериниң талазы-биле хову бригадазының бригадири П. М. Стрекаловтуң, Краснодар крайның Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде куш ажаакчызы В. И. Кутилованың, Удмурт АССР-ниң «Чаа амыдырал» колхозунда кукурузачы-механизатор И. А. Паздериниң чаныңа ындыг школаларны тургускан турар.

Мурнакчы дуржулганың школаларын дуржулга-көргүзүг ажыл-агыйларында болгаш өртем-шинчилел албан черлериниң дуржулга ажыл-агыйларында база организастап турар. Өөредилгени шуут-ла шөлдерге болгаш фермаларга чоруткан турар. Өөреникчилериң аразынга колхозтарның болгаш совхозтарның мурнакчы ажылдакчылары-даа база удуртукчулары-даа, а ол ышкаш партия болгаш совет ажыллакчылар кирип болур.

Өөредилгениң хуусаазын мурнакчының ажылдап турары ажыл-агыйның байдалындан болгаш онзагай чоруундан хамаарыштыр тодарадыр.

Ю. А. ГАГАРИН—БОЛГАРИЯДА

СОФИЯ. (СЭТА). Алдарлыг ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры Ю. А. Гагарин май 22-де Софияда чеде берген.

Тодор Живков, Димитр Ганев, Антон Югов болгаш партияның база чазактың өске-даа удуртукчулары, министрлер, хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, улусчу армияның генералдары болгаш офицерлери, болгар найысылалдың ажылчы чоннары хүндүлүг аалчыны найысылалдың аэродромундан кээп уткуп алганнар.

Ук чернии-биле хүндүскүнүң 2 шакта аэродром кырынга «ИЛ-14» көстүп келген. Румын-болгар кызыгаардан тура болгар реактивтиг шүүргедекчилер ону үдеп алгаш чораан.

«ИЛ-14» аэровокзал бажыңының чанынга чедип келген. Кабина ажыттынган соонда, Ю. А. Гагарин эрес-шоваа, хүлүмзүрбүшаан чадалап бадып келген.

Улуг шөлге диңмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыланып-ла үнген. Пионерлер Ю. А. Гагаринге чечектерни тудускан соонда, эштер Живков, Ганев, Югов болгаш БКП ТК Политбюрозунуң өске-даа кежигүннери өртемчейниң бирги разведчигинге байыр чедирип, ону куспактап турганнар.

Эш Живков микрофонга чеде бергеш, чүве чугаалаан. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Улусчу Хуралдың Президиумунуң болгаш Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан, бүгү болгар улустуң мурнундан Ю. А. Гагаринниң Болгарияда чедип келгени дээш аңаа ол изиг байырын чедирген.

Акы-дунма улуг болгаш тиилеттирбес совет улуска, Ленинни, Горькийни, Циолковскийни берген, делегейниң бүгү улустарынга тайбыңче болгаш коммунизмче орукту ажыткан улуска Силерни дамчыштыр чүрээвистиң ханызындан, сагыш-сеткилдиң изиг байырын чедирип тур бис деп Тодор Живков Ю. А. Гагаринге чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чурттуң удуртулгазынга Силерниң бистиң черге келгениңнерни таварыштыр акы-дунманың байырын чедирдивис. Бистиң эргим өннүүвүс болгаш эживис Никита Сергеевич Хрущев совет улусту ленинчи орук-биле коммунизмче, ленинчи орук-биле тайбыңче болгаш улустар аразынга бот-боттарын билчиринче дидим болгаш бүзүрелдии-биле баштап бар чоруур.

Юрий Гагарин харыы сөс алган. Болгарияга келзин деп Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш болгар чазактың чалааны дээш ол изии-биле өөрүп четтирген болгаш бодунуң өннүктери—космонавтарның болгаш бүгү совет улустуң мурнундан болгар улуска чүректиң ханызындан, акы-дунмалышкы ёзунуң байырын чедирген.

Юрий Гагарин чугаазын төндүрерде бузулбас, мөңге болгар-совет найыралга алдар кылдыр, бүгү делегейге - тайбын дээш йөрээл салган.

Аэродромга митинг доозулган соонда Юрий Гагарин биле Тодор Живков олар ажык машинага олурупкаш, бюронуң бүгү кежигүннериниң үделгези-биле Ю. Гагаринге тускай белеткээн бажыңче чорупканнар. Болгар найысылалдың он-он мун чурттакчылары бирги космонавт Юрий Гагаринге изиг байырын чедирип, ооң олурган машиназын дириг чечектер-биле хөме октап-ла турганнар.

ДЭЭРЕ ТҮҢНЕЛДЕР ДЭЭШ—ЭҢ БЕДИК ТӨЛЕВИР

Колхозчуларның күш-ажылының немелде төлевирин боттандырар талазы-биле РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң сүмелери

МОСКВА. (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының күш-ажылының депшилгелиг төлевириниң дугайында сүмелерни чурттуң республикаларында болгаш областларында ажылдап кылып турар (чамдык районнарда ажылдап кылыышкын ам безин доозулган). Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнүң, мал ажылының продуктулуунуң өзүлдезинге, продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, ажылдың алыс түңнелдеринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидеринче угланган чижек сүмелерни РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу колхозтарга саналдаан.

Кукурузаның тараазын алыр кылдыр тарып өстүрүп турар бригадаларның, отрядтарның, звеноларның колхозчуларынга болгаш механизаторларынга Соңгу Кавказтың районнарынга болза гектар бүрүзүнден бышкан тарааны 30 центнерден, Кара-хөрзүннүг төп зонага болза 25 центнерден, оон өске районнарга 20 центнерден ажыр алганы дээш немелде төлевирни тыпсырын көрүп турар. Дүжүт өскен тудум-на төлевир бедиир.

Кукурузаны силостаар кылдыр тарып өстүргенде Поволжьениң, Мурнуу Уралдың, Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң шыгы чедишпес районнарынга болза, гектар бүрүзүнден 200 центнерден ажыр салган силос массазының центнер бүрүзү дээш, оон өске районнарга —300 центнерден ажыр салган центнер бүрүзү дээш немелде төлевирни тыпсырын сүмелеп турар.

Хайнактаан болгаш сорттуг үрезиннерни өстүреринге чедиишкиннерни чедип алган кукурузачыларга материалдыг шаңналды тыпсырын көрген.

Бүгү-ле тавардылгаларда немелде төлевирни дүжүттү ажаап алган соонда тыпсырын сүмелеп турар.

Эң чугула ажылдарны бедик шынарлыг кылдыр күүсеткени дээш шаңналды ол ажылдарны чоруткан соонда дораан-на тыпсырын министерство сүмелеп турар. Чижээ, кукурузаның үрезиннериниң чажылгазын ылап кылырын болгаш шын дөрбелчиннерни алырын хандырган механизаторларга шаңналды оларның кол төлевириниң 50 хуу хемчээлинге чедир санап бээр; кукурузаның ажаап алыышкынын эки болгаш хуусаазында чорутканы дээш төлевирниң 60 хуузун чедир санап бээр.

Бүгү тарылга шөлдеринге тараа культураларның дүжүдүүнүң планын ажыр күүседирин чедип алган колхозчуларга болгаш механизаторларга пландан ажыр продукциязының өртээнин 25 хуузунга чедир төлээрин сүмелеп турар.

Крупа болгаш тараа-бобы культураларның, чигир свеклазының, лендолгунецтиң, үскүр болгаш эфирүскүр культураларның, таакпының, кээшпенің, хмельдің, картофельдің, ногааларның, бахчиниң, кат-чимистерниң болгаш өске-даа культураларның дүжүдүүнүң планын ажыр күүсеткени дээш немелде төлевирни тыпсырын көрүп турар.

Мал ажылының ажылдакчыларынга материалдыг шаңналдың хемчеглерин сүмелеп турар. Чижээлээргеге сүт саалдазының талазы-биле айның планныг онаалгазын ажыр күүсеткени дээш саанчыга пландан ажыр алган продукциязының үнезиниң 8-тен 12 хуу чедир немелде төлевирни тыпсыр. Оон аңгыда ындыг төлевирни чылдың түңнелдери-биле санаар болгаш немей бүдүрген продукцияның үнезиниң 20—40 хуузу болур. Фермада сагдынган сүттүң үскүрүн эрткен чылда херек кырынга алдынганынга удур бедиткени дээш үстүң көвүдээн 0,1 хуу бүрүзүнде-ле 10 чедир рубльди чылда тыпсыр.

Кадарчыларның, быза ажаакчыларының, хаван ажаакчыларының, хоижуларның, куш ажаакчыларының куш-ажылында бедик түңнелдер дээш немелде төлевирни тыпсырын көрген. Төргү болгаш ары ажылдарында база өске-даа адырларда ажылдап турар колхозчуларга төлевирни ниити сүмелерни ёзугаар колхозтуң көргени-биле доктаадыр.

Үнүш ажылында болгаш мал ажылында продукцияны пландан ажыр алганы дээш немелде төлевирни бүдүрүлгениң шуут чарыгдалдарының (куш-ажыл төлевири, кывар чүүл, мал чеми) камнап алдынган түңнүңүн 50 хуу чедир, бир эвес продукцияны бүдүрер талазы-биле онаалгаларны күүсеткен болза, колхозчуларга санап бээр.

Чер болгаш мал ажылында эң-не бедик чедиишкиннерни чедип алганы дээш, чаа техниканы болгаш бүдүрүлгениң технологиязын, колхозтуң экономиказын өстүрериңе дузалап турар мурнакчы аргаларны нептереткени дээш шаңналдарны көдээ ажыл-агый артельдеринге тургузарын РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу саналдап турар. Звеночуларга, бригадирлерге, колхозтар даргаларынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге немелде төлевирни тыпсырын база көрген.

Куш-ажылдың немелде төлевирин продукцияның үнезиниң талазы-биле садып алыр өртектерни ёзугаар акша-биле санаар; ынчалзажок оон кезиин көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң ниити хуралының доктааткан хемчээлдерин ёзугаар продукт-биле база берип болур.

Шаңнал хемчеглерни калбаа-биле нептередир чорук колхозчуларның куш-ажылчы идепкейин бедидеринге чуртта көдээ ажыл-агый продуктуларын улуу-биле көвүдедир дээш демиселге чугула идиг болур.

Чаштырылга үргүлчүлевишаан

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери эрте чажар тараа культураларының чаштырылгазын дооскан. 2135 гектар черге кызыл-тас чаштырар турган, 2500 гектарны чаштырган. Ол ышкаш арбай, сула чаштырарының планы ыракта ажыр күүсеттинген. Совхозтуң тараажылары бо хүннерде пландан ажыр 200 га суланың чаштырылгазын чорудуп турар.

Эштер Верещагин болгаш Чылбак оларга удуртқан № 1 трактор-хову бригадазының кежигүннери бо чылдың хову ажылдарынга идепкейлиг ажылдаан. Трактористер Кучев, Доктан, Самчат-оол, Бирюков олар хүнбүрүүнүң нормазын үргүлчү ажыр күүседип турган.

Совхозта кукуруза тарылгазы эгелээн. Кукурузаны эрткен чылын 300 гектарга тараан болза, ол үнелиг культураны бо чылын 800 гектарга тарыыры көрдүнген. Кукурузачылар Баир-оол, Москвин, Балажин олар га бүрүзүнден-не 400 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыр.

Күр черни ажыглаан

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң тараажылары часкы хову ажылын чедиишкинниг чорудуп турар. Күш-ажылды шын организастап, техниканы чөп ажыглаанының түңнелинде колхоз тараа культураларын 3486 гектарда чашкан. Оон иштинде кызыл-тастың планы 1700 гектар турда, ону 1796 гектарда тараан.

Часкы хову ажылының эгелээн үеэзинден бээр бедик бүдүрүкчүлүг, өскелерге үлегерлиг ажылдап турар Анай-оол, Кара-оол, Таспаан-оол, Дартан-оол ышкаш механизаторларны демдеглээри чөптүг. Тараа культураларының чажылдазын улам калбартпышаан, кукуруза болгаш ногаа культураларының олуртулгазынче колхозчулар база кичээнгей салып турар.

«Чодураанын» тараажылары күр болгаш курукан черлер шингээдип алырынче улуг сагыш салып турар. Маңаа ийиги хову бригадазын чижекке көргүзүп болур. Ханы чоога шөлүнде хараганнарны туруп аштаарынга тудуг, ногаа бригадазының звенолары база киришкен. Баштайгы хүн 165, дараазында—106 колхозчулар ажылдаан.

Чаа шөлдериң хараганын арыглаан соонда беш тракторлар-биле чүс ажыг гектарны аңдарган. Ховунуң ийиги бригадазы ында чиңге-тараа чашкан. Бригадир И. Пучукайның чугаалааны болза:

— Эрткен чылын бо девискээрге чашкан чиңге-тараавыс чаагай үнген. Долу какпаан болза, дыка хөй тараа алыр турган бис. Бо чылын мооң гектарындан-на 15 центнер дүжүттү ап шыдаар бис.

А. ДОНГАК.

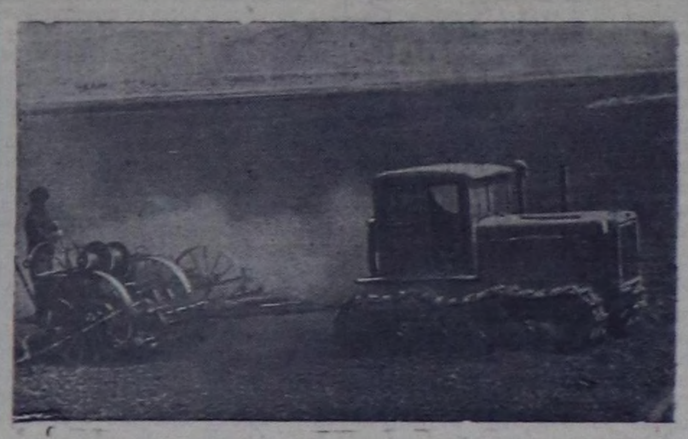

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң эш Жуйков бригадирлээн № 1 бригадазы чер ажылының бедик культуразы дээш демисешпишаан, колхозтуң бригадалар аразынга шилчиир түгүн болгаш акша шаңналын алган. Ам бригада картофель олуртулгазынга кирген.

ЧУРУКТА: тракторист Виктор Астафьевтиң агрегадының картофельди олуртуп турары.

Фото А. СМАГИННИИ.

Клубтар—СЭКП-ниң XXII съездизинге

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур профэвилелдериниң клубтарының, культура бажыңнарының болгаш ордуларының Бүгү-эвилел хөй-ниити көрүлдезинин чоруп турарын ВЦСПС-тиң чыылдырган чөвүлел хуралынга чоокта чаа көрген.

Көрүлде клубтарның бүгү политкижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажыл-чорудулгазын экижидеринге дузалап, ажылдың чаа, солун хевирлерин тып турар деп, чөвүлел хуралдың киржикчилериниң бодалы ындыг.

«Ленинград биле Москва чаржып тур» деп кежээлерни Ленинградтың С. М. Киров аттыг культура ордузунда чорудуп турар. Ындыг кежээлериң бирээзинге чаартыкчыларны, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларын, металлургияның Сталин аттыг заводу-биле чаржып турар Москваның Лихачев аттыг заводунуң бот-тывынгыр уран түүлдүң киржикчилерин чалап келдирген. Ийи хоорайларның чарыжынга тураскаал болдурган аас альманахтарын доктаамал үндүрүп турар.

Ленинградта эртемниң болгаш техниканың 47 университеттери санаттынып турар, а ол ышкаш техниктиг чогаадылганың университеттери бар. Сонуургалдар талазы-биле каттыжышкыннар чедиишкиннинг хөгжүп турар, оларның саны ам хоорайда 250 ашкан. Бот-тывынгыр чечен чогаалдың удуртукчуларын — хөй-ниитичилерни белеткээр хөй-ниити мергежилдериниң школалары элээн каш клубтарның чанында ажыттынган.

Социалистиг чарыштың орук айтыкчыларының дуржулгазын пропагандалап, бүдүрүлгениң курлавырларын мобилизастаарынга дузалап турар солун кежээлерни Москваның «Красный пролетарий», «Станколит» заводтарының клубтары чорудуп турар.

Культура-массалыг ажылга активти улам калбаа-биле киириштирип турар. Москвада хөй-ниитиниң күжү-биле ажылдап турар тос клубтарга он клубтар база удавас немежир. Көрүлде бүгү чуртка бот-тывынгыр чечен чогаалдың элээн шынаржыырын болдурган.

Бо бүгү болза профэвилелдериниң культура одагларының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын улам ынай хөгжүдеринге чүгле баштайгы базымнар болур деп, чөвүлел хуралга санал берген бүгү кижилер демдеглеп турган. Соруулга үдел дизе, профэвилелдериниң бүгү 16 мун клубтары, культура бажыңнары болгаш ордулары чаа кижини кижизидеринге партияның эң дээре дузалакчылары болган турарында, бүдүрүлгеге улам идепкейлиг-биле дузалап, ажылчы чоннарның дыштанылгазын солун болгаш хандыкшылдыг болдурган турарында.

Таңдының кукурузачылары

Таңды районнуң партия организациялары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирин болгаш эш Никита Сергеевич Хрущевтуң айтыышкынын амыдырал кырынга боттандырар дээш, СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур социалистиг чарышты калбартканнар болгаш чеди чылдың үшкү чазының тарылгазын эрткен чылдарга бодаарга элээн организастыг эрттирип турар.

Районга агаар-бойдустуң байдалы ындыг кончуг эки эвес болуп турган болзаа-даа, колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторлары хову ажылын бедик көдүрлүүшкүн-биле чорудуп турар. Районга кызыл-тас тарылгазын 7—8 ажыл хүннеринде 106,2 хуу күүсеткен. Оон иштинде «Кызыл партизан» совхоз 123 хуу, «Тиилелге» совхоз 105 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар. Ам районнуң колхозтары болгаш совхозтары бүгү культураларның тарылгазын чоокку хүннерде доозар дээш күжениишкиннинг ажылдап турар.

Районнуң партия организациялары чер ажылының структуразын бо чылын үндезини-биле чаарткан болгаш сула, чиңге-тарааның тарылга шөлүн кызыргаш, ооң орнунга кызыл-тастың тарылга шөлүн дыка өстүрген.

Мал чеми—кукуруза тарылгазынга районнуң колхозтары болгаш совхозтары онза кичээнгейни салып турар. Эрткен чылын район барык-ла 2900 га кукуруза тараан болза, бо чылын ооң шөлүн ийи ажыг катап өстүрген.

Кукуруза тарылгазынга колхозтар болгаш совхозтар бо чылын багай эвес белеткелдиг ужуражып турар. Кукуруза тарыыр машина-техника районнуң колхоз, совхозтарында чогуур үезинде септеттинген, олар кукуруза үрезиннери-биле хандыртынган. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза тарып ажаан өстүрериниң 31 звеноларын тургускан. Ол звеноларда колхозтар баштаар чери, совхозтарның дирекция черлери техниканы быжыглаан, звенонун составын четчелеп тургускан.

Ол звеноларнын удуртукчуларын СЭКП райкомунун бюрозунга бадылаан. Оларга тарыыр участоктарны быжыглаан. Районда бар турар курлавырларны болгаш аргаларны өөренип көргеш, районнуң кукурузачылары чеди чылдың үшкү чылында кукуруза өстүрер талазы-биле Каа-Хемнин кукурузачыларын социалистиг чарышка кыйгырып, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алганнар. «Кызыл партизан» совхозтуң дуржулгалыг кукурузачызы эш Н. А. Федосеенко 100 га кукуруза шөлүнүн га бүрүзүнден 860 центнер ногаан массаны алырын, эш Ф. Ф. Федорец 100 ганың га бүрүзүнден 700 центнерден эвээш эвес дүжүттү алырын, эштер Рубцов, Петраков олар гектар бүрүзүнден 500—500 центнер ногаан массаны алырын хүлээнгеннер.

«Межегей» совхозунда кукуруза звенозунуң удуртукчузу эш Петр Пикало бодунга быжыглаан 150 га участогунуң га бүрүзүнден 700 центнер ногаан **массаны** алырын аазаан. Кукуруза тарыырынга болгаш өстүреринге улуг мергежилди ол совхозта эш Павел Николаев чедип алган. Ол бо чылын га бүрүзүнден 700 центнер дүжүттү алырын хүлээнген. Бо үстүнде демдеглеттинген мурнакчы кукурузачыларның дуржулгазы бистиң районга кукурузаның чыл-бүрүде бедик дүжүдүн ап болурун практика кырынга көргүскеннер. Ол мурнакчы кукурузачыларның дуржулгазын районнуң кукурузачыларынга тарадыр талазы-биле СЭКП-ниң Таңды райкому болгаш совхозтарда партия организациялары четпес ажылдап турарын миннир ужурлуг.

Кукуруза тарылгазы эгелээриниң мурнунда, СЭКП-ниң райкому районнуң кукурузачыларының бир хонук семинарын апрель айның 19-та эрттирген.

Ам районнуң ажыл-агыйлары кукуруза тарылгазын түлүк чорудуп турар. «Тиилелге» совхозта эш Отук-ооллуң удуртуп турары кукуруза звенозу кукуруза тарылгазының баштайгы хүннеринде 90 га черге кукурузаны тараан.

Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза тарылгазының талазы-биле ажылында кол четпес чүве болза, кукуруза шөлүнге өдек болгаш өске-даа минералдыг чемишчидилгени кончуг эвээшти сөөртүп төккен болгаш чамдык участоктарже өдек сөөртүлгезин шуут чоруттаан. Чамдык колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчулары кукуруза шөлүнче өдек сөөртүрүн чугулага үнелеп көрбейн турар. «Тиилелге» совхоз кукуруза шөлүнге сөөрткен өдөн безин таратпайн овааалыг хевээр артырган.

Кукуруза ажаалгазынче кичээнгейни улгаттырар дугайында СЭКП ТК-ның бүгү партия, комсомол организацияларынга болгаш механизаторларга чагаазын Таңды районнуң коммунистери болгаш комсомолчулары бедик көдүрлүүшкүн-биле үткүп, чүүлүнүп көргеннер. Ол чагааны комсомолчулар-биле кады колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының ажык хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш кукуруза ажылынга кичээнгейни улгаттырар талазы-биле партия организациялары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Кукурузачыларның ортузунга партияның политкижизидилге ажылын, лекция, беседаларны чорудар агитаторларны партия организациялары быжыглаан.

Таңдының кукурузачылары бо чылын бедик дүжүттү өстүрүп ап-калга үнелиг чем—кукурузаны четчири-биле белеткеп ап шыдаар дээзинге чигзиниг чок.

К. ОЧУР-ООЛ,
СЭКП райкомунун секретары.

«Совет Россия» колхозтуң аныяк кукурузачылары П. Бахарев, С. Маадыр-оол, С. Артепов Кара-Чыраага кукурузачыларының чоокта чаа болган бир хүннүң семинарынга аажок таарзынган сеткилин илередип турар. Ол чугула культураны—кукурузаны өстүрүп ажаар талазы-биле хөй чаа чүүлдерни олар семинардан билип алганнар.

Чурукта: «Совет Россия» колхозтуң кукурузачылары. Солагай талазындан оң талаже П. Бахарев, С. Маадыр-оол, С. Артепов.

Фото С. Феоктистовтуу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Коммунистерниң болгаш хөй-ниитиниң көскү караа

СЭКП Төп Комитединиң шиитпирин ёзугаар үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, садыг черлериниң, а ол ышкаш совхозтарның партия организацияларынга партийжи контроль комиссияларын тургускандан бээр ам барык ийи чыл болган. Партия Төп Комитединиң ол шиитпирин бистиң областың коммунистери бүгү чурттаазы ышкаш кончуг улуг үүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаанар. Үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, садыг черлериниң, а ол ышкаш совхозтарның партия организацияларының чанында партийжи контроль комиссияларын тургускулаан, оларның составында принципиалдыг, четпестерге эптеш чок коммунистерни партияның ниити хуралдарынга шилип соңгаан.

Бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазын контрольдаар болгаш башкарар талазы-биле улуг аргаларны партийжи контроль комиссиялары чер-черниң партия организацияларынга берген. Партийжи контроль комиссияларының кичээнгейиниң төвүнде бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазының чүгүлө участоктары: бүдүрүлге планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелернин күүседзин, продукцияның бот-үнезинин чиигелдезин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн байдалын, техниканың болгаш дерилгелерниң ажыглалын контрольдаары болгаш өске-даа айтырыглар туруп турар.

Бистиң областа үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, садыг черлериниң болгаш совхозтарның партия организацияларының чанында партийжи контрольдун 68 комиссиялары тургустунган, оларның составында 266 коммунистер ажылдап турар. Танды районнуң дөрт совхозтарында болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда партия организацияларының чанында партийжи контрольдун 15 комиссиялары тургустунган ажылдап турар. «Межегей» совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга партийжи контрольдун дөрт комиссияларынга коммунистерни соңгаан. Чаа техниканы нептередип, боттуг ажыглаарын, мал ажылында күш-ажыл телевирин канчаар боттандырып турарын, кедээ ажылагый продукциязының бот-үнезиниң байдалын контрольдаар талазы-биле комиссиялар ол совхозта ажылдап турар.

«Межегей» совхозта техниканы канчаар ажыглап турарын партийжи контрольдун комиссиязының кежигүннери хынап көргеш, бар четпестерни илереткен болгаш практиктиг хемчегларни алган. Сүт саалдазын механизастаарынга хереглээр механизмнерниң үр үеде ажыглаттынмайын келгенин комисия илереткен болгаш оон саналын ёзугаар совхозтуң Успенка салбырынга электрилиг саалданы ажыглалга киирген. Партийжи контроль комиссиязының кежигүнү эш Карташев пилорамага ийиги шугумну тургузарын саналаан. Оон саналын партия организациязы деткээн. Пилорамага ийиги шугумну тургускан соңгунде ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

«Элегес» совхозта партия организациязының чанында партийжи контроль комиссиязының кежигүннери ажылчыннарга күш-ажыл телевириниң байдалын хынаан. Совхозтуң ыяш белеткээр черинде ажылчыннарга ажыл телевирин эрги норма ёзугаар берип турган түннелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үр үенин дургузунда бедивейн келгенин комисия илереткен. Ыяш участогунга күш-ажыл телевириниң эргижирээн нормаларын чаартыр дугайында комиссияның саналын деткээн болгаш депшилгелиг чаа нормаларны, телевириниң хемчээлин доктааткан.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда партийжи контрольдун 3 комиссиялары ажылдап турар. Техниканың ажыглалын хынаар талазы-биле комиссияның саналын ёзугаар кышкы үеде дерилгелерни ажыглаарын өжиктеп. Бислородту тудуг чери моон мурнунда өске бүдүрүлгелерден ап, оон сөөртүлгенге хөй чарыгдалды үнүрүп турган. А партийжи контроль комиссиязы кислород бүдүрерин тудугнуң бодунга организастап, чиг-этти ажыглаар дугайында айтырыгны көдүрген. Тудуг эргелели болгаш партия организациязы комиссияның саналын деткээш, кислород бүдүрерин организастаап, тудутта хөй камналганы чедип алган.

Бүдүрүлге, транспорт, садыг черлеринге болгаш совхозтарга партийжи контроль комиссияларын тургускананың баштайгы дээрезинде комиссия кежигүннери чамдык бергелерге таваржып, ажылды кайын, канчаар эгелээринин уг-шиин безин эки билбейн турган. Ону барымдаалаш, СЭКП-ниң райкомнары, Кызыл хооркому болгаш партия организациялары комисия кежигүннериниң семинарларын, дуржулга солчур чөвүлел хуралдарны кылган. Ажылагыйның түс-түс адырларында байдалды хынап көөрде, партийжи контроль комиссиялары үлетпүрүн, транспорттун, садыгның болгаш көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнигларын анаа калбаа-биле киириштирип турар апарган.

«Өөк» совхозтуң партия организациязында партийжи контроль комиссиязы мурнакчы дуржулганы нептередиринче, чаа түүлдерни чогуур үезинде дидими-биле деткиириниче кичээнгейни күштелдирген. Комиссияның кежигүннери эштер Кузнецов, Чамзы олар тараа культураларының үрезинин чаштырарынга 4 сеялкаларны тракторга кожуп, техниканың бүдүрүкчүлүүн бедидип болур дугайында айтырыгны көдүргеннер. Коммунистер эштер Кузнецов, Чамзы ол чугула айтырыгны чүгле көдүрген эвес, харын бир тракторга 4 сеялканы кожарының ажыктыын херек кырында көргүскеннер. «ДТ-54» маркалыг тракторларның башкарыкчылары оларның үлегерин ёзугаар 4 сеялкаларны коштургаш, чедишкинниг ажылдааннар. Трактерист эш Хольшин бо чылдың апрель 28-те 4 сеялканы коштуруп алгаш 147 гектарга кызыл-тастыг чаштырган. Ол совхоз кызыл-тастың тарылгазын чеди ажыл хүнүнде доосканы.

Кызылдың төп электростанциязында партия организациязының чанынга партийжи контрольдун 3 комиссияларын чоокта чаа тургускан-даа болза, олар кыска хуусаада эвээш эвес ажылдарны кылган. Ол комиссияларның бирээзи станцияның котёл цехинин ажылында четпестерни илередип, партия организациязынга медээлээн. Цехтин начальникининиң илеткелин партия хуралынга дыннаан, ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегларни хурал айыткан, а коммунистерниң хуралының шиитпиринде айыткан хемчегларни партбюро боттандырган. Дерилгелерни эптээрин болгаш ажыглалга киирерин хынаар комисия (даргазы эш Отрыганьев) үшкү котёлдун эптелгези чавыс шынарлыг кылдынганын, оон түннелинде котёлдун бүдүрүкчүлүүнүн чавысын илереткен. Комиссияның саналын ёзугаар ол котёлдун септелгезин бо чылдың мартта чоруткан болгаш четпестерни чайлаткан.

Партийжи контроль комиссияларын дамчыштыр станцияның партия организациязы бүдүрүлге чорудулгаларын хүн бүрүде билип, хайгаарап, партийжи удуртулганы боттандырып турар. Ол комиссияларның кежигүннери бүдүрүлге чорудулгаларын хынап, бар четпестерни чүгле илередип турар эвес, а оларны чайладырының хемчегларин ап келген. 1961 чылдың баштайгы кварталында электроэнергияны ажылдап үндүреринин планын станция 111 хуу, энергия ажыглалын — 112 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерин—115 хуу күүседип, бот-үнезин 0,5 көпеекке чиигеткен.

Социалистиг ажыл-агый болза, ону эргелеп башкарарынга хөй массаларның идепкейлиг киржилгезин хандырганда, ынчаарда ам чедишкинниг хөгжүүр. Ынчангаш бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгазынга контрольду профэвилел организациялары үргүлчүнүн докладаал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын, а комсомол организациялары—комсомолчу контроль албаннарын болгаш «Чиик кавалериянын» рейдилерин дамчыштыр база боттандырып турар. Ындыг болза-даа, бүдүрүлгеге хөй-ниити контролюнуң чугула ужур-дузазын «УТКА-ның 25 чылы», «Элегес» совхозтарда амга чедир ёзулуг үнелеп көрбейн турар. Ол ышкаш партийжи контроль комиссияларының ажылынга удуртулганы чамдык партия организациялары сөөлгү үеде кошкаткан. Чижээ, «УТКА-ның 25 чылы» совхозта партия организациязынга 3 комиссиялар тургустунган, а олар кандыг-даа ажылды кылбаан. Партбюро секретары эш Буянды ындыг факт-биле эптежип келген.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың тудуунда партбюро секретары эш Серебренников партийжи контроль комиссияларының канчаар ажылдап турарын безин билбес болган. Партийжи амыдыралдың чугула участогу болур контроль комиссияларының ажылын партбюро чартык чыл дургузунда сонуургап көрбээн. Партийжи контроль комиссияларының кежигүннерин соңгуурун хынамча чок, кыдыра көрген фактылар чамдык партия организацияларында илереэн. Чижээ, «Межегей» совхозта мал ажылының ажылдакчыларынга күш-ажыл телевириниң байдалын хынаар комиссияның кежигүнүне мал ажылы-биле таныш эвес кижини—ыяш ажыл-агый черинин ажылдакчызы эш Кононскийни соңгаан.

Чамдык партия организацияларында комиссиялар четпестерни чүгле бүрүткээринге өйлежип турар. «Элегес» совхозтуң партия организациязында комисия (даргазы эш Михеев) мал ажылында механизастаашкынның четпестерин илереткен, саналдарын киирген, а бодунуң саналдарының күүселдезин чедип албаан, айтырыгны принципиалдыг тургуспаан. Харын-даа комиссияның даргазы болгаш кежигүннери боттарының киирген саналдарын уткан турган. СЭКП-ниң Улуг-Хем, Барын-Хемчик райкомнары партийжи контроль комиссияларынга удуртулганы кошкаткан, чер-черде комиссияларның канчаар ажылдап турарын сонуургап көрбейн келгеннер.

Бистиң областың 6 чаа совхозтарында парткомнар тургустунган. Ол партия организацияларының партийжи контроль комиссияларын өн чоокку үеде тургузары эргежок чүгула. Коммунистерниң болгаш хөй-ниитиниң көскү караа болур партийжи контроль комиссиялары СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бүгү совет улустуң чаагай шимчээшкининге боттуг салыышкынын киирерлер.

В. САНАА.
П. САМОРОКОВ.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Автобустарны бүдүрерин 1960 чылдыы-биле деңнээрге 1,3 катап көвүдедир—Ликиниң автобус заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарышты эгелээш ындыг хүлээлгени алган.

Алдынган хүлээлге чедишкинниг күүседтинип турар. Бо чылын завод Совет Эвилелинің хөй-хөй хоорайларынга автобустарны бүдүрүп бээр, а ол ышкаш Аргентинага, Кубага, Афганистанга, Гвинеяга болгаш өске-даа чурттарга бээр машиналарның чагын күүседир.

ЧУРУКТА: Ликиниң автобус заводунуң белен машиналарының шекелдезин цехте кылып турары.

Фото Л. ВЕЛИКЖАНИННИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕДИР

Эртенги болгаш кежээки саалдарда саанчыларның сагган сүдүн дөңзылап бижээн саазын стол кырынга чыткан.

— Бистиң саанчыларывыс алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Саанчыларның аразында областың мурнакчы саанчыларының бирээзи дуржулгалыг саанчы эш Шончалайдан эгелээш амгы үеде эн-не хөй сүттү саап ап турар эш Оюн Көкыска чедир эки саанчыларывыс бар — деп, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң Оттук-Даш фермазының үчётчиги эш Р. Биче-кыс өөрүшкү-биле чугаалады.

Оттук-Даштың сүт-бараан фермазы чеди чылдың үшкү чылының чазынындан эгелеп комплексилиг ферма кылдыр организастаттынган. Фермаңың саанчылары колхозтуң өске фермаларының аразынга мурнакчы болуп, фермалар аразында шилчип чоруур кызыл тукту быжыы-биле тудуп турар. Мартта сагган сүттүң ниити чыылдазы 4779 литр турган болза, апрель айда 1688 литр хөй сүт сагдынган. Моон алырга сүт саалдазы көвүдеп турары илдеп.

Саанчыларның быжыглаттынган инектериниң сүт саалдазы база-ла көвүдээн. Ол дугайын саанчы Көкыстың чедишкиннери база-ла көргүзүп турар. Ол саанчы мартта быжыглаттынган он бир инээнден ниитизи-биле 852,7 литр сүттү сагган болза, апрельде ол-ла инектериниң 1229,2 литр сүттү саап алган. Хүнде ниитизи-биле 65—68 литр чедир сүттү саап ап турарын майның баштайгы он хонуунун түннели көргүскен.

— Силерниң бо чылгы хүлээлгенер чежел?—деп, саанчыдан сонуургап айтырдывыс.

— Эрткен чылын бир инектен 1500 кг сүт сагган мен, бо чылын мээн хүлээлгем бир инектен 1600 кг сүт, СЭКП-ниң XXII съездизинге чедишкининг ужуражыр дээш алган хүлээлгемни ажыр күүседирин кызын турар мен—дидир.

Сүт саалдазын көвүдедири—саанчыларның боттарының ажылынга мергежилиңден, ак-сеткилдиг ажылдаанындан кол хамааржыр. Фермаңың саанчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседиринге бүзүрелдиглер.

А. ДОНГАК.

Чурукта: Саанчы О. Көк-кыс чугаазын магнитофонга бижидип олурары.

Фото **А. БЕГЗИНИИ.**

Бир өг-бүледе

Тыва хөрөзженнериң амыдыралы революция мурнунда хадыг-берге чораан, ону кандыг-бир коргунчуг, халаптыг дүш-биле, аар-берге сактыышкын-биле деннеп болур. Амгы үеде хөрөзженнер өр улус-биле бир демей, хөй-ниитинин амыдыралынга киржип, аныяк салгаччыларны доруктуруп, кижизидер талазы-биле өг-бүледе кол кижи болу берген.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң ажылчыны бот-ие Күжүгет Сулаапайның амыдыралы-биле танылыш көрөлиңер. Мурнунда аңаа турган колхоз К. Сулаапайга чаа делгем бажыңны тудуп берген, оон өртээ он ажыг чылдарның дургузунда бүрүн телеттинген. Ында ол уруглары-биле кады чурттап, совхозта эки ажылдап турар.

Бажыңы крышалыг, кладовкалыг, чайгы үеде хөлегезинге олурар верандалыг. Коданның девискээри кеззеде арыг, ында янзы-бүрү ыяштарны олурткан. Бажыңның ишти арыг-силиг, стол, сандайлар, демир оруннар бар, шалазы дозулуг, өрээлдер радио, электри-биле хандырытынган.

Эш Сулаапай чеди уругларны доруктурган болгаш кижизиткен. Улуг уруу Сулаапай Фая — Кызылдың башкы институдунуң студентизи. Оон үш уруу Арыг-Бажының сес чыл школазында өөренип, күрүненин долу хандырылгазында турар, а үш уругну бот-ие боду кижизидип турар.

Сагыш-човангыр иенин уруглары хөй-ниитинин амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Улуг уруу Фая Шагаан-Арыг ортумак школага практика эрттиргеш, эки түннелди көргүскен. Арыг-Бажында өөренип турар уругларының чуруму, өөредилгези эки, хөй-ниитинин ажылдарынга идепкейлиглер.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бот-ие К. Сулаапайга бүгү талазы-биле дузалап турар. Ол ай санында-ла 12 рубльди дузаламчыга ап, а эң хеймер уруглары Толя, Коля оларны божазы сөөнда ниитизи-биле 395 рубльдин пособиезин алган.

Ол эрткен чылын колхоз бүдүрүлгезинге кызымак киришкен. Ногаа бригадазынга, туйбу бүдүрүлгезинге болгаш хой кыргылдазынга киржип, 200 ажыг куш-хүннерин ажылдап алган. Оон ангыда-школа септелгезинге база-ла идепкейлиг киришкен.

Коммунист Сулаапай — хөй-ниитинин ажылдарынга идепкейлиг. Ол Хендерге кедээ Советтин депутадынга соңгуттурган. Арыг-Бажы сес чыл школазының төрелдер комитединин кежигүнү хүлээлгезин үлегерлиг күүседип турар.

Ол бодунуң ажылының-даа, уругларының кижизидилгезинин-даа талазы-биле дуржулгазын кожа-хелбээ чонунга таныштырып турар.

Д. АРАКЧАА.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Бии-Хем райпозунуң Туран хоорайда аъш-чем барааннарының магазинининиң эргелекчизи эш Т. Шагарина ажылчы чоннарның хүн бүрүде соксаал чокка өзүп турар хереглелдерин үлегерлиг хандырар дээш шудургу ажылдап, бүгү күжүн, билиин-ол чаагай херекке берип турар. Ол-ла магазинге эш Шагарина чеди чыл дургузунда ажылдап келген.

— Совет садыгның шугумунга ажылдаары, чоннуң хереглелдерин хандырар чугула херекке киржири дээрге, харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлге. Садыг алыкчыларның хереглелдерин үлегерлиг хандырар, СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш кооперасчыларның социалистиг чарыжынга киришишаан, бистиң магазининиң коллективи бо чылдың дөрт айларында бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде 101 хуу күүсеткен. 1961 чылдың он айларының планын партиянын XXII съездизинин ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген бис — деп, Тамара Романовна чугаалап турар.

Магазинни садыгның депшилгелиг аргазынче — бригада методу-биле ажылдаарынче шилчидерин эш Шагарина районда хамыкты мурнап боттандырган. Аъш-чем барааннарының магазинининде 4 садыгжы бар, олар бригада методун ёзугаар эвлчег-биле ажылдавышаан, магазинни чашсар болгаш дыштанып хүн чокка ажылдадыр, садыг алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургускан. Районда садыг черлериниң социалистиг чарыжынга бирги черни баштайгы кварталда эвлээш, магазинниң коллективи райпо баштаар черинин шилчиир кызыл вымпелин чаалап алган болгаш быжыы-биле тудуп турар.

Аъш-чем барааннарының магазининин садыгжылары эштер М. Проскуракова, М. Моркачева олар садыг алыкчыларның негелделерин эң эвлдек, дыннангыр ёзу-биле хандырып, чонуун хүндүткелин алганнар. Ол магазининиң ишти, девискээри үргүлчү арыг-шевер, барааннарны магазинде делгеп, оларның өртектерин улуг-улуг саннар-биле бижип көргүскен.

Ажылчы чоннар депутаттарының Туран хоорай Советинин депутады хоочун садыгжы эш Шагарина болгаш оон кады ажылдап турар эш-өөрү аныяк кооперасчыларны өөредип, оларга дуржулгазын харам чокка дамчыдып берип келген. Чижээ, Хадында садыгжылар эштер Валентина Чихачева, Анна Чихачева, Кызылдың садыг-кооператив школазының студентизи Виктор Суван-оол олар практиктиг өөредилгезин ол магазинге эрттиргеннер.

Д. ИРГИТ.

Мурнуку одуругда—КОММУНИСТЕР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төөгүлүг чеди чыл планының үшкү чылының онаалгаларын күүсаа бетинде күүседир, СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Кызылдың № 2 чүүк АТК-зының коммунистери чоруп турар. Автоажылагый черинин дуржулгалыг чолаачызы коммунист эш Д. Любкин автомашинаны камныг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар талазы-биле мурнакчы үлегерин чолаачыларга көргүзүп, партиянын XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты оларның өртүзүнга организастан келген.

АТК-ның чолчаачылары эштер С. Ак-оол, В. Бервенов, А. Худяков, К. Безотечество, слесарь эш С. Бородкин олар эш Любкиниң үлегерин ёзугаар автомашиналарының техниктиг ажаалгазын улам экижитпишаан, ай бүрүзүнде ийи норманы күүседип, кывар-чаар түүлдерни камнап ап турарлар. Бүдүрүлгеге коммунистерниң мурнакчы ролюн хандырар дугайында айтырыгны партия организациязы коммунистерниң хуралынга тургузуп, участок бүрүзүнде ажыл-херектиң байдалы дээш оларның харыысалгазын бедидип келген.

Чолаачылар, слесарьлар, токарьлар өртүзүнга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды партия организациязы улам күштелдирип, социалистиг чарышты тодаргай удуртуп турар. Ай бүрүзүнде ажылдың түннелдерин коллективтин хуралынга тургузуп, дараазында айда сорулгаларны чугаалажып, илерээн четпестерни шиитпирлиг чайладыр талазы-биле хемчеглерни партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ап турар. Социалистиг чарыштың түннелдерин, мурнакчыларның дуржулгазын партия, профэвилел, комсомол организацияларының органы «Машинаның башкарыкчызы» деп хана солунга (редактору коммунист эш Н. Баранова) докладаал чыдыып турар. Чолаачылар эштер Ак-оол, Крикунов оларның ажылының дуржулгазын ол хана солуннун бир номеринге тодаргай чыдыып бижээн.

Чолаачылар, ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга партийжи, масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты калбарткан түннелинде АТК-ның коллективи бо чылдың баштайгы кварталында планын тонна-километр талазы-биле 125 хуу күүсеткен болгаш 24 тонна кывар үүлдү камнап алган. СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты оларның өртүзүнга организастан келген.

Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир дээш патриоттуг шимчээшкин коллективте улам калбарган. Коммунистиг күш-ажыл бригадазы (бригадири эш Макаров) бо чылдың дөрт айларында бүдүрүлге планын 145 хуу күүсеткен.

Р. ДОНГАК.

КООПЕРАСЧЫЛАР—ПАРТИЙЖИ СЪЕЗДИГЕ

СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур

СЭКП ТК-ның январь Пленумунун шиитпирлерин күүсетпишаан бистиң чуртувуста, область чедип алдынган шылгарааңгай чедишкиннерге хей-аът киргеи тыва кооператорлар чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседир херекке боттарының биче эвес салыышкыннарын киирерлер. Олар СЭКП-ниң ам болур XXII съездизинге чаа-чаа улуг чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ам оларны чедишкинниг боттандырып эгелээн.

1961 чылдың баштайгы 4 айларының бараан саарылгазының планы область 100 хуу күүсеттинген болгаш эрткен чылдың бо үези-биле деннээрге чонга үлетпүр болгаш аъшчем барааннарын 9 мун 110 рубль түнге хейну саткан. Бо чылдың баштайгы кварталында Чөөн-Хемчик райпозу (даргазы эш Салчак), Улуг-Хем райпозу (даргазы эш Лапшаков) болгаш оон-даа өскелер арыг-агый, сан-хөө ажыл-чорудулгазынга эки түннелдерни чедип алганнар.

Бистиң областың кооперация системазында коммунистиг күш-ажылдың бригадазының ады дээш 13 коллективтер демисежип турар. Оон иштинде Тандының раймаг, облпотребсоюзтуң АТК-зының дарганнары, ном садыының килдизинин бибколлекторлары болгаш оон-даа өскелер бар. Садыг ажылдакчыларының өртүзүнда мурнакчыларның хүрээлени өскен. Тандының ажыл-агый магазининде садыгжы эш Козленков ай болгаш квартал планнарын 117 хуу болгаш оон-даа өрү, районнуң автолавка садыгжызы эш Суханов — 109 хуу, ном садыының садыгжызы эш Афанасьева ном садарының планын январьда 100,8 хуу февральда 133 хуу, мартта 107 хуу, Чөөн-Хемчикте Чыргакы магазининде эш Сотпа—125 хуу күүседип турар. Ол ышкаш Чөөн-Хемчикте идик магазининин садыгжызы эш Шоева планын 139 хуу, районнуң № 1 столовазының повары эш Бобылова 122,9 хуу, белеткелчи Галкин садыг алыр белеткелдер планын 223 хуу күүседип турар болгаш Эрзинде эш Седен, Бии-Хемде Исаевтер, Кызыл горпозунда садыгжылар эштер Павлович, Гончарова, повар эш Мацкевич болгаш областың оон-даа өске хей-хей кооператорлары хүлээлгелерин ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда туруп турарлар.

Областын кооператорлары ам СЭКП-ниң XXII съездизинин ажытынарынга чедир тос чартык айларның бараан саарылгазының планын ажыр күүседир болгаш эрткен чылдың ол үези-биле деннээрге, областың ажылчы чоннарынга каш-каш катап хей болгаш эки шынарлыг барааннарны садар деп харыысалгалыг сорулганы салып алган ажылдап турарлар. Бо сорулга-биле садыгның чаа, депшилгелиг хевирлерин нептередир, ылаңгыя бо чылын бот хандырылганың 7 магазинин, тускай-жыттынган 12, ажык делгеге-биле садыглаар 6 магазиннерни, садыгжызы чок 12 ларектарны ажыдып, ажылдадыр. Ол ышкаш 15 хереглекчилер ниитилелдерининиң магазиннеринге пөс-таавыны хереглекчилерге чазып, быжып садыгдаар черлерни база ажыдар. Ном садар магазиннерни 6 районнарга бот хандырылга садыглары кылдыр организастаар. Колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннарын, бригадаларын үзүктел чок хандырар сорулга-биле аъттыг болгаш автомашиналыг 120 садыгны, 30 ажыг автолавкаларны, терге болгаш машина оруу чок, ырак черлерде чуруттап, ажылдап турар колхозчуларга болгаш ажылчыннарга боттан аъттыг дерги садыгларын тускай план ёзугаар организастаар.

Областың хереглекчилер ниитилелдерининиң ең чугула сорулгаларының бирээзи болза хей-ниитинин чемненилге черлерининиң ажылын үндезинибиле экижидери, оларның кылып белеткеп турар аъш-чеминиң шынарын экижидери болур. Маңаа базала чаа хевирлерни өлбаа-биле ажыглаар херек. Белен чемнерни бажыннарга ап хереглээрин чемненикчилерге калбаа-биле сумелээри чугула. План ёзугаар хей-ниитинин чемненилге черлеринге элээн механизация ажылдарын чорудары көрдүүнүп турар. Бо чылын чамдык хереглекчилер ниитилелдеринге хей-ниитинин чемненилге черин чемненикчилер боттары хандыртынар кылдыр тургузар, хлеб быжырар үш черни, чаа совхозтарга 7 хире столоваяларны ажылар база 30 чаа поварларны белеткээр болгаш оон-даа өске хемчеглер чоруттунар.

Белеткелдер талазы-биле база-ла улуг сорулгалар салдынган. Дүк, даага чуургазы садып алырын, мөөгү белеткээрин октябрь 1-нин бетинде, а картофель болгаш ногаалар садып алыр планны СЭКП-ниң XXII съездизи ажыттынарының мурнунда күүседир деп алган социалистиг хүлээлгени күүседирин хандырар ужурлуг бис.

Чоннуң хүн бүрү өзүп турар культурлуг негелделерин хандырар сорулга-биле сапык даараар 4 мастерскаяларны, баш таарыыр 4 черлерни болгаш культура-амыдыралдың оон-даа өске черлерин ажыдар. Оон ынай, ижер сугларны 3,5 мун гектолитрни, 80 тонна крахмалды, 600 мун туйбуну кооперацияның бүдүрүлгелеринге бүдүрер ужурлуг.

Тудуг талазы-биле раймагтар, сельмагтар, столоваялар, холодильниктер, ногаа шыгжаар черлер дээш, ниитизи-биле 30 хире материал-техниктиг базалар областа туттунар болгаш ажыглалга кирер. Оон иштинде 16 сельмагтар, Кызылдың рестораны, холодильниктер ышкаш кол-кол тудуглар, 866 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга тудуглары бар.

Бистин автотранспортчуларывыс (АТК) бо чылдың бирги кварталының онаалдаларын кончуг эки күүсеткеш, амгы үеде 1961 чылдың июль айның планын күүседип турарлар. Олар бо чылдың 11 айларының чүүк сөөртүр планын октябрь 15-ке чедир бүрүн күүседир, автопарктын ажыглалын 1,5 хуу улгаттырар, тонна-километрнин бот-үнезин 02 көпеек чедир чиигедир, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн 10 хуу улгаттырар деп сорулганы салганнар. Транспортчулар боттарының хүлээлгелерин чугаа чокка күүседип шыдаар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок.

Сан-хөөнүн талазы-биле бүгү чарыгдалдарга ең улуг камналганы кылып тургаш, садыгның ниити чарыгдалындан 5 хуу, хей-ниитинин чемненилгезинден 0,1 хуу камналганы, а хлеб быжырарынга бир тоннадан 30 көпеек камналганы алыр. Бүгү-ле бараан саваларын камнаар, оларны ажыл-агыйжы эвес өөрүп, үрелдээр, чидирер чоруктардан шиитпирлиг чайлаарын чедип алыр. Оор, самчыгдалдар-биле демиселди күштелдирер.

Кооперас-массалыг ажыл болза кооперация ажылының чедишкининиң үндезини болур. Ынчангаш бо чугула ажылды чоннуң ортузунга калбартып тургаш, кооперацияның хуучу кежигүннерининиң хүрээлеңин калбартыры бүгү хереглекчилер ниитилелдерининиң чугула сорулгазы болуп турар. Бис бо чылдың октябрь 15-ке чедир 10 мун чаа хуучу кежигүннерни киирип алган турар ужурлуг бис. Бо бедик хүлээлгени күүседиринче бүгү лангыы, ревизия комиссияларын, кооперацияның бүгү активтерин калбаа-биле киириштирер херек.

Бистин кол сорулгаларывыстың бирээзи болза кооперацияның кадрлары-биле ажылды үндезининден экижидери болур. Кооперативтин дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге бо чылын 120 кижини чорудар, курстар дамчыштыр 155 кижини өөредип белеткээр, узун, кыска хуусаалыг янзы-бүрү өөредилгеге 1000 ажыг кижини хаара туткан турар ужурлуг бис. Оон ынай, ажылдап турар кижилерниң бот өөредилгезинге, совет садыгның экономиказын өөрениринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузары бүгү хереглекчилер ниитилелдерининиң хүлээлгези, а ону амгы үеде салдынып турар чаа сорулгалар дүрүм ёзугаар негеп турар.

Тываның кооператорлары бодунуң төрээн Коммунистиг партиязының ээлчеглиг съездизинге алдаржыткан социалистиг хүлээлгелерин чугаа чок чедишкинниг күүседирлер. Хамык-ла ужур кооперацияда кандыг-даа албан ажыл кылып турар ажылдакчы бүрүзү бодунга хүлээнген ажылын төлептиг күүседир дээш улуг кужениишкинниг, инициативчи болгаш оперативтиг ажылдаарында болуп турар. Ажылга чаа, депшилгелиг хевирлерни ажыглаар, мурнакчы дуржулгаларны калбартыр болгаш ажыглаары бистиң кооператорларның чедишкинниг ажылының магадылалы болур.

Кооператор бүрүзү—ол, удуртурдаа ажылдакчы бол, садыгжы, белеткелчи, повар-даа, транспортчу, тудугжу, саналга-даа ажылдакчызы бол—кижи бүрүзү бодунга-даа, өскелерге-даа негелделиг болуру, ажыл-агыйда, садыг, сан-хөө, магазин, ларек, столовая бүрүзүнде четпестерни илередип, оларны чайладыр талазы-биле тодаргай хемчегларни алыры, садыгның культуразын бедидери дээш демисежири—кооперацияның ажылдакчы бүрүзүнүн хундулуг хүлээлгези.

Тыва кооператорлар үстүнде салдынган сорулгаларны чедишкинниг күүсеткеш, чеди чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге боттарының улуг үлүг-хуузун киирип, төрээн Коммунистиг партиязының XXII съездизинге чаа-чаа чедишкиннерлиг ужуражырлар.

И. ЛОПСАН,
облпотребсоюзтуң даргазының оралакчызы.

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ—КӨДЭЭДЕ УЛУГ КҮШ

Партиянын Улуг-Хем райкомунун болгаш райкүүскомнун шиитпирин ёзугаар бо чылдың май 16-да районнун интеллигенциязының хуралы болуп эрткен. Хуралга башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, инженер-техниктиг ажылдакчылар, культура чырыдыышкын ажылдакчылары—шүптүзу 300 ажыг кижи киришкен. СЭКП ТК-ның январь Пленумунун шиитпирин амыдыралга боттандырар талазы-биле районнун интеллигенциязының сорулгазының дугайында партия райкомунун секретары эш Белогорскаяның илеткелин хуралга дыңнаан болгаш чугаалашкан.

Бистің мурнувуста турар сорулгаларны күүседиринге интеллигенцияның улуг рольду ойнап турарын илеткелчи чугулалап айыткан. Чоннун культуразын бедидер, чаа мурнакчы күүлдерни шиңгәдир дәәш демиселге партияның даянар күжү совет интеллигенция бооп турар.

Жданов аттыг колхозтун интеллигенциязы эки үлегерни көргүзүп турар. Башкылар, эмнелге ажылдакчылары, көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглери составтыг интеллигенция чөвүлелин колхозта тургускан. Ол чөвүлелдің даргазынга школа директору эш Баву-Сүрүнү сонгаан. Ийи-Тал интеллигенциязының ажыл-херектериниң дугайын эш Баву-Сүрүн чөвүлел хуралдын киржикчилеринге чугаалап берген. Суурнун интеллигенциязы колхозчулар ортузунга лекция, беседалар кылып, боттывынгыр уран күүл болгүмүнүң ажылын экижидип, колхозтарга концерттер көргүзүп, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир ажылды чорудуп, чоннун культура-амыдыралынын деннелин бедидеринче, суур чаагайжыдылгазын чорударынче колхозчу хөй-ниитини эвилелдеп турар.

Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң чедиишкинниг көгжүлдези көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглериңден хамааржыр дәәрзин хуралга илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай чижектер-биле көргүскен. Олар мал болгаш чер ажылынга мурнакчы, депшилгелиг, чаа күүлдериниң нептередикчилери, пропагандылакчылары болур хүлээлгелиг. Бо хүлээлгин эки күүседип турарларны хуралдың киржикчилери адагылаан. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта зоотехник, комсомолчу З. Токучиц, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтун Ак-Туруг участогунун агроному эш Уварова, ол-ла совхозтун инженери эш Межгорудников, «Найырал» совхозта мал эмчизи эш Терешков болгаш өскелер-даа көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезин көдүрер талазы-биле шудургу ажылдап турарлар. Көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглери СЭКП ТК-ның январь Пленумунун материалдарының талазы-биле 53 лекцияларны, көдээ ажыл-агай мурнакчыларының дуржулгазының дугайында 39 лекцияларны номчааның илеткелчи дыңнаткан.

Колхозтарда болгаш совхозтарда башкылар көдээ интеллигенцияның эң хөй санныг отряды болуп турар. Шагаан-Арыгның № 1 школазының, Ийи-Тал, Булун-Терек, Баян-Кол школаларының башкылар коллективтери партийжи болгаш педагогиктиг пропаганданы чон ортузунга калбартып, өредилге ажылын көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезиниң практиказы-биле сырый холбаштырып турар. Бедидир-Кежиг школазының башкыларының көдээ ажыл-агайның ажыл-ишчилери-биле ажылының дугайын ол школаның директору эш Чөреве чугаалаан. Школаның орус дыл башкызы тыва хөрөөженнер ортузунга бажың ажылын канчаар чорудар талазы-биле ажыл кылып, а бир башкы арыг-шеверни сагыыр талазы-биле ажылдап, улуг ужур-дузалыг хемчеглерни чорудуп турар. Көдээ интеллигенцияның чон оргузунга культура талазы-биле ажыл чорударынга ол суурда электри, радио чижектиг чугула күүлдериниң чогу шаптык болуп турарын, черле кижилер дугайында сагыш салыышкынының ында четпезин эш Чөреве шүгүмчүлээн.

Ол ышкаш колхозчулар ортузунга Баян-Кол суурнун медицина ажылдакчыларының чорудуп турар ажылының дугайын участок эмчизи эш Ковшова чугаалаан. «Х. Улуг хурал» колхозта интеллигенция суур чаагайжыдылгазынга киржип, ыяш тарылгазын организастап, колхозчуларга лекцияларны, беседаларны кылып, концерттерни көргүзүп турар. Эмнелге ажылдакчылары малчыннарга баарда библиотека ажылдакчылары-биле кады чорун турар.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары көдээ чоннун ортузунга улуг ажылдарны чорудуп турарын районнун интеллигенция хуралы демдеглээн. Чижээ, Арысканның культура бажыңы (директору эш М. Серен) бодунун ажылын көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезин-биле холбаштырып турар. Бо чылын 9 концерттерни көргүзүп, 2 тематиктиг кежээлерни эртирип, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары-биле ужуражыышкынны организастаан. Ак-Туругнун библиотеказы РСФСР-ниң эки библиотеказы деп атты чедип алган болгаш Бүгү-россияның шанналын алган. Оон эргелекчизи эш Жукованың ажылында өскелерге дуржулга оолур күүлдер хөй. Бо чылын ол библиотека номчукчулар конференциязын 3 удаа кылган, хову турлагларында «Америка-ны чедер», «Бедик дужүт дәәш», «Хөй сүт саалдазы дәәш» деп үш монтажтарны шимеп тургускан болгаш бригадаларда «Чеди чыл планы», «Тайбың болгаш найыралдыг чурттаар» деп стентилерни ол кылган. Район библиотеказының номчукчулары 570 кижи болуп турда, көдээ библиотека 528 номчукчуларны хандырып турар. Ол библиотека хүн бүрүде ортумаа-биле 30—35 номнарны номчукчуларга берип турар.

«Күш-ажылдың хостуу» колхозта зоотехник эш Токучиц интеллигенция кадрларының дугайында сагыш салыышкынның чамдык черлерде четпезин шүгүмчүлээн. Көдээге, ылаңгыя малчыннарга культураның күүлдерин—солун, дептерлерни дүрген үзүктел чок чедиреринин болгаш малчыннарга радиоприемниктер садыглаар чоруктуу организастаарының чугулазын ол саналдаан. Интеллигенцияның дугайында көдээ Советтин, совхоз дирекциязының талазындан четпес сагыш салып турарын, ылаңгыя медицина ажылдакчылары малчыннар кезиир дәәрге транспортбиле хандырбайн турарын Арыг-Бажының эмнелге пунктузунун эргелекчизи эш Көк-кыс бодунун саналынга чугаалаан.

Агитация-пропаганда ажылын көдээ ажыл-агай бүдүрүлгези-биле сырый холбаштырбас, интеллигенцияның чамдык төлөлекчилери колхоз, совхозтун тодаргай сорулгаларын, хүлээлгелерин билбейн турар таварылгалар барын болгаш ажыл кылбас, ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселге көдээ интеллигенцияның улуг рольдуг болурун Хаиракан школазының директору эш Николаев чугаалаан.

Көдээ интеллигенцияның чон ортузунга чаагай сорулгалыг ажылында депшилгелиг, чогаадыкчы, чаа күүлдер, ылаңгыя Ийи-Тал суурнун интеллигенциязының дуржулгазы бүгү башкыларның, эмнелге ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглериниң, культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының калбаа-биле ажылган нептередир күүлү болурунун дугайын СЭКП обкомунун секретары эш К. Шоигу бодунун чугаазынга чугулалап айыткан.

Көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглери, башкылар, эмчилер, культура-чырыдыышкын ажылдакчылары боттарының күзениишкинин чаңгыс аай болдуруп алгаш, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дәәш тайылыр-массалыг болгаш организастыг ажылды калбартып, көдээге культураны улам калбаа-биле нептередир дәәш идепкейлиг демиселчилер оолур дугайында Улуг-Хем районнун интеллигенциязының хуралы ооластың интеллигенциязына кыңгырыны хүлээп алган.

Чурукта: районнун интеллигенция хуралының киржикчилери — Ийи-Талда Жданов аттыг колхозтун интеллигенциязы.

Фото Д. Арапчааныы.

Ийи-Талдың интеллигенциязында

Улуг-Хем районнун Ийи-Тал суурунун интеллигенциязы — башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглери, культура-чырыдыышкын ажылдакчылары көдээге культураның нептередикчилери, партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң база мурнакчы дуржулганың пропагандылакчылары болгаш организакчылары болур чугула ужурдузалыг сорулганы боттарының мурнунга салган.

Бо чылдың эгезинде беш кижи составтыг интеллигенция чөвүлелиның ында тургустунган. Ол чөвүлел көдээ суурнун интеллигенциязының күжүн каттыштырып, ооң хөй-ниити ажыл-чорудулгазын планнаан, углап баштап, партия организациязынга улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Интеллигенция чөвүлелиниң ажылының баштайгы базымы болдунун эки талазын көргүскен. Көдээ ажыл-агайның тускай эртемниглери, башкылар, эмчилер барык шүптүзү агитаторлар болуп ажылдап турарлар. Лектор болгүнүн кежигүннери бо чылдың бирги кварталында 29 лекцияны фермаларга, одарларда малчыннарга, суурга, хову турлагларынга кылган. Оларның хөй нуурузу колхозчулар-биле солун беседаларны кылып турар. Хой фермазының эргелекчизи, зоотехник Монгуш Күске мурнунда хойжуларга баргаш, чүгле ажыл дугайын айтырар турган. Ам малчыннарга бистің областың мурнакчы хойжуларының дуржулгазының дугайын, олар бедик көргүзүүлерни канчаар чедип алганын ол чугаалап берип турар кылдыр интеллигенция чөвүлели аңаа дузалаан.

Ийи-Тал школазының биология башкызы Саян Билчир-оол болгаш зоотехник Дөмүр-оол Уйнук олар «Сүт саалдазын көвүдедириниң оруктарының дугайында» беседаны кады белеткеп алгаш, ол беседаны сүт-бараан фермазынга чедиишкинниг чорутканнар. Ол беседаны чоруткан соонда ферманың саанчылары боттарынга бедиткен хүлээлгени ап, коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп ат чедип алыр дәәш чарышта киргеннер. Ветфельдшер эш Надажап колхозчулар ортузунга лекциялар номчуп, СЭКП ТК-ның январь Пленумунун шиитпирлериниң дугайында беседаларны колхозтун амыдыралы-биле, ылаңгыя мал ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле хүлээлгелер-биле холбаштырып турар. Бо чылдың май 28-те колхозка хойжулар хүнүн колхозтун интеллигенциязы эрттирер дәәш белеткеп турар.

Жданов аттыг колхозка мурнунда бот-тывынгыр уран күүл бөлгүмү багай ажылдап турган. Ол бөлгүмүнүң ажылынга интеллигенция чөвүлели дузалажып, интеллигенция боттары аңаа идепкейлиг киришкен соонда ооң ажылы экижээн. Ам бот-тывынгыр уран күүл бөлгүмүнде 20 кижи доктаамал киржип турар. Колхозта радист Монгуш Кара-оол шуут фермага баргаш, саанчыларны, кадарчыларны концертке белеткендирип турар. Оларның чоокта чаа көргүскен концертин колхозчулар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ийи-Тал суурну чаагайжыдарының ажылынга суурнун интеллигенция чөвүлели көдээ Советбиле кады ажылдап турар. Суурнун кол кудумчузун бо чылын көрүштүг чараш кылдыр херимнээр деп турар. Көдээ суурнун тудуун улусчу арга-биле чорудар дугайында интеллигенция эгелекчи саналды үндүрген.

Колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турарлар-биле интеллигенция чөвүлелиниң төлөлекчилери тус-тус бажыннарынга барып чугаалажып, оларны ажылга киириштирер хемчеглерни ап турар.

Чижээ, часкы тарылга үезинде бажыңнарынга олуруп турган кырганнарны, хөрөөженнерни тарылга шөлүнүн хараганын аштаар ажылче организастап үндүрген. Ол ышкаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле демиселди интеллигенция чөвүлели чорудуп келгениниң түңнелинде, клубка эзирик кээп, чурум үрээр чоруктар эвээжээн деп интеллигенция чөвүлелиниң даргазы, Ийи-Тал школазының директору эш Баву-Сүрүн чугаалап турар. Интеллигенция чөвүлели ажыл кылбастар-биле демиселге холбашкан тускай кежээни эрттирер деп турар. Ниитиниң корум-чорумун сагыыр талазы-биле интеллигенция ниитиге үлегерлиг болурун бодунун бир чугула хүлээлгези болдуруп турар.

Колхозчу суурда интеллигент кижи бүрүзү боттарының хүлээлгелиг ажылынга үлегерлиг болуп, мурнакчы, чаа күүлдүң нептередикчилери болур дәәш демисежип турар. Зоотехник эш Төмүр-оол колхозтун малын тарып боозадыр арганы калбаа-биле нептередир дәәш чугула ажылдарны чорудуп турар. Эрткен чылын колхозтун шәәр малын шүптүзүн тарып боозадыр чорукту организастаан. Бо чылын мыйыстыг бода малды тарып боозадыр ажылды чорудуп турар.

Ийи-Тал интеллигенциязының ажылының дуржулгазын калбаа-биле нептередириниң чугулазын Улуг-Хем районнун интеллигенциязының хуралынга шиитпирлээн.

Удуртулга кошкаан

Өвүр районда 6 кезек черде 127 кижи составтыг эки-туранын улусчу дружиналары болгаш 7 кезек черде эш-хуузунун судтары ажылдап турар. Районга улусчу дружинаның күжү-биле 1960 чылда 98, бо чылын 31 санныг үүлгедиглерни илередип, чогуур сургаалдалыг база сагындырыглыг хемчеглерни алган болгаш чамдыктарын хамаарышкан организацияларынче шилчиткилээн.

Торгалыг суурда эки-туранын дружина командазы (командири коммунист эш Бюрбю), Ак-Чыраада дружина командазы (командири эш Шагбажаа) олар дружина ажылының талазы-биле районда эки ажылдап турар. Олар чүгле хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээннерге хемчег хүлээдип турар әвес, харын хөй-ниитиге айыылдыг херек үүлгеткен чамдык кижилерни тудуп, материалын истелге органынче шилчидип турар. Бо талазы-биле база-ла Торгалыг суурда, Ак-Чыраада дружина командаларының эки ажылын демдеглээр херек.

Районнун чамдык черлеринде дружина командалары болгаш эш-хуузунун судтары мынчаар ажылдап турза-даа, чамдык черлерде ол ажыл барык чорувайн турары харааданчыг. Ылаңгыя Саглы көдээ Советте эки-туранын дружина командазы тургустунган үезинден бәәр барык ажыл кылбаан. Оон үжурунда ол көдээ Советтин девискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хулиганзыг болгаш харын-даа кемниг-херектер үүлгедир чоруктар амдаа бар, а оларның-биле демисел дыка кошкак чоруттунуп турар. Ында дружина командазының командири коммунист эш Семис-оол партияның даалгазын күүсетпейн, хөй-ниитиниң ажылын тооп көрбейн турда, ында партия эге организациязы (секретары эш Баазан) чогуур хемчегни албайн, аңаа эрттирип турары окта болбас. Хандагайты суурда тургустунган улусчу дружинаның командазы (командири ВЛКСМ райкомунун секретары эш Ланзыы) багай ажылдап турар. Ол дружинанын кежигүннериниң саны өзер туржук, харын кызырылган. Дружина ажылының дугайында эш Ланзыының адынын кыдыгы хөй шүгүмчүлелдер турбуже, эш Ланзыы ол дугайында кандыг-даа түңнел кылбаан. Хандагайтыда дружина ажылының багай тургустунганы-биле, ында Канчыыр-оол ышкаш чамдык дружиначылар боттары безин хөй-ниитиниң чурумун үреп турар. Солчур көдээ Советте дружина командазы (командири эш Өртенгей) сөөлгү үеде база-ла ажылдавайн турар.

Чамдык эш-хуузунун судтары база-ла ажылдавайн турар. Чижээ, Саглы көдээ Советте болгаш райпода эш-хуузунун судтары (даргалары эштер Херел, Кошкар-оол) барыкла ажыл чорутпайн келгениер. Ол судтарга хамаатылардан кирген негелде, хомудалдарны болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн кижилериниң материалдарын ай-айыбиле, харын-даа чыл-чылы-биле безин көрүп шиитпирлевес, кончуг бюрократсыг күүлдер бар. Чижээ, Саглы көдээ Советте эш-хуузунун судунга хөй-ниитиниң чурумун үрээн Бадын-оол болгаш фермага арага бүдүрүп турган Саая Долчун, Ооржак Чыдыына оларның херектерин 6 ай ажыг үениң дургузунда көрбээн болгаш чурум үрекчилерингe хемчег хүлээттинмээн турган. Ол судка кирген чамдык материалдар чиде бәәр безин фактылар турган. Райпода хөй-ниитиниң судунун даргазы эш Кошкар-оол чурум үрекчилери-биле демисел чорударының орнунга, харын боду чурум үрээш, биче хулиган херекке кирген.

Районнун чамдык партия, совет организациялары кем-херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлерге удур демиселге хөй-ниитиниң ролюн бедидер талазы-биле ажылды кошкак удуртун турар. Оон түңнелинде чурум үрээр, социалистиг ниити чуртталганын дурумун хажыдар, хулиганзыг болгаш харын-даа кемниг-херектер үүлгедир чоруктарның таварылгалары ам-даа бар.

Районда улусчу эки-тура дружиназының штавының начальниги эш Анай-оол дружина ажылын оңза сула удуртун турар болгаш бо талазы-биле партия эге организацияларындан шыңгыы негелдени салбайн турар. Черле ынчаш, СЭКП райкому (секретары эш Бойду), райкүүском (даргазы эш Семис-оол) дружиналарның болгаш эш-хуузунун судтарының ажылынче кошкак кичээнгейни салып, сула удуртун турар.

Улусчу дружиналар, эш-хуузунун судтары ышкаш, шак мындыг хөй-ниитичи организацияларның ажылы мындыг туруп болбас ужуруг. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга ажылчы чоннарның киржилгезин күштелдирер дугайында партия биле чазактың айтыышкыннарын амыдыралга боттандырарынче утланган тодаргай хемчеглерни алыры негеттиниң турар.

А. АДЫГЖЫ.

Өвүр районнун прокурору.

Бүрүлери каткан

Кижи эмнелгезиниң бо бажының таарымчалыг, чараштыр кылган: дашты долгандыр херимниг, херимни ногаан будук-биле будаан. Шынаа-ла, мындыг эки бажыңны ногаан тарымалдар бүргеп алган турар кылдыр каастап аар-дыр дишкеш, эмнелге коллективиниң ажылдакчылары херим иштинге чәәрби ажыг дөс ыяштарны тарып алганнар.

Ол-ла хевээр, ыяштарның салымчолу уттундурган. Бүрүлери каткылай берген, анай, хураган даштын куурартыр хемирип каапкан ыяштар ол чараш бажыңның хевирин үреп турар...

Бо эмнелге салбырында ногаанчыдылга ажылы чорувайн турар, бо чылын чаңгыс дөс-даа ыяш олуртунмаан. Моон алгаш көөрге, «Сүт-Хөл» совхозтун Алдан-Маадыр салбырында көдээ интеллигенция — эмчилер суур чаагайжыдылгазының ажылынга багай киржип, организакчылар болуп шыдавайн турар.

Эштер, эмчилер, бистің суурнун безин хевирин көрүп көрүңер: өске черлерде ногаанчыдылга кандыгдыр?.. Бар-даа, ажаап карактап-даа билир-дир.

Б. ОНДАР.

Мурнакчы тракторист

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң механизаторларының чарыжынга киришкеш, Хомушку Ламажап мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ол — бодунун башкарып турары «ДТ-54» деп трактору-биле часкы тарылга үезинде 170 ажыг гектар черни аңдарган болгаш 173 гектар черни дискалаан. Ажылының ээлчег онаалдазын Х. Ламажап 130—150 хуу чедир күүседип турар. Ол ам чайгы чер аңдарылгазын чорудуп турар.

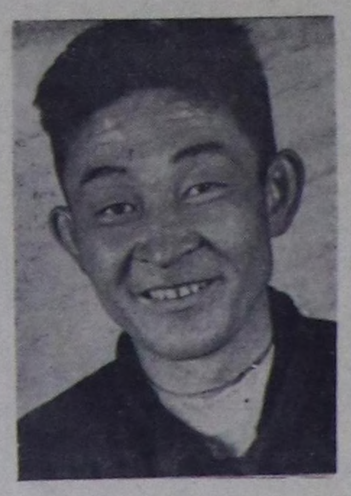

Чурукта: Х. Ламажап.

Фото О. Чылбак-оолдуу.

Садыгда—автоматтар

Өртектериниң чаа хемчээлинге амгы акшаның көпеектери улуг рольду ойнап турар. Ыидыг байдал садыг черлеринге автоматтарны калбаа-биле ажыглаар, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузар арганы берген.

Садыгның чаа хевирлери область калбарган. Ылаңгыя автоматтар садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн, ажылчы чоннарның хереглелин хандырарының культуразын бедиткен. Кызыл хоорайның хереглекчилер ниитилели чамдык барааннарны садарынга 20 ажыг автоматтарны тургузуп турар. № 1 аъшчем магазинниниң гастроном салбырынга үүш үзүн садарын автоматтыг-биле чорудар. Серенгини, одеколонну болгаш чимис арагаларын садыглаар автоматтар бар.

Чурттакчы чоннун садып алыкчы аргазының бедээни садыг четкизин улам калбартырын негеп турар. Бо чылын бараанны садып алыкчылар делгелгеден боттары ап алыр кылдыр таарыштыр тургускан ийги магазин ажыттынар. Хоорайның магазиннериңе сүттү болгаш өске-даа дүрген баксыраар чемнерни кадагалаар соодукчулуг садыгларны тургузар.

Бо чылын хоорайның аңгы-аңгы районнарынга картофель болгаш ногаслар садыглаар чаңгыс аай 6 киоскалар, культура бараанналарын болгаш үлетпүр кылыгларын делгээн база оларны садыглаар чаңгыс аай 8 киоскалар ажыттынар.

Ам садыг четкизинде чүүк моторолларлери келген, оларның-биле сускунга хереглээр күүлдерни, кондитер болгаш хлеб-булочка кылыгларын өаза өске-даа бараанларны үүрмектеп садыглаар бичии магазиннер хандыртынган гурар. Хоорайның магазиннериндe касса аппараттары тургустунун гурар болгаш оларны ажылы садып алыкчылар-оиле санажылга чорударын чингедир.

Ниитиниң чемненилге черлеринде база-ла чаа аргалар тыптып келгилеэн. Школалар буфеттеринге электрижиттиниген тускай 5 садыгыгаштарны, № 3, № 4 столоваяларга электроплиталарны дерип тургузар. Чайын культураны, болгаш дыштанылганы ларыгынга база Кочетов кудумчузунун паром чоогунга павильон-кафе тургустунар. Чаа ресторан ажыттынган соонда № 3 столовая диэт чемниг кылдыр эде дериттинер, ийи столовая чемненикчилер чемни боттары дажып алышаан, төлеп үне бәәр кылдыр эде тургустунар. Оон ынай школалар буфеттерин ийиг чемнер-биле болгаш кондитер кылыглары-биле хандырар базалыг столоваялар ажылдап эгелээр.

Улуг-улуг магазиннерге идип чоруур тергежигештер-биле ийиг куужуурлар болгаш кофе, какао, шай дээн чергелиг ийиг сускуннар садыглаарын организастаар. Хаиндырарынга белеткээн чемнериниң ассортиментизи аъш-чем магазиннеринге көвүдээр. Ол бүгү оолгаш өске-даа хемчеглер чурттакчы чоннун хереглелин хайдырарынга улуг ужур-дузалыг.

ЧУРУКТА: Кызылдың үлетпүр бараанналарының № 1 магазининиң садыгжызы В. Петуованың касса аппарадын шиңгээдип ап турары.

О. ГАВРИЛОВ.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

Кымнарыл ол?

Тараажыларның ажылдап турары хову, шөлдерге, фермаларга оюн көргүскен аныяктарның хөглуг үннери дыңналып, баян, хөгжүмүн үделгези аян киирип турган.

... Концерт бүрүзүн көрүкчүлерховужулар, малчыннар, өөренікчилер бедии-биле үнелеп, харындаа ам база катап ойнап бәәрин күзеп турганнар. Чүге дәәрге, концерттин программазында кирген ырларның, танцыларның, шүлүктерниң хөй кезиин ойнакчылар боттары чогаадып алганнар. Солун концерттиң бирги одуруунда — бирги совет космонавт Ю. А. Гагаринге тураскааткан литературлуг монтаж. Совет Эвилелиниң эртем болгаш техника талазыбиле чедип алган кайгамчык улуг чедиишкинин, совет кижи — Ю. А. Гагариниң «Восток» деп корабль-биле октаргайның ырак делгеминче делегейде бир-ле дугаар ужуткаш, ээп чаныр келгени үк монтажтың ырызында өткүт, делгеми-биле дыңналып турар.

Районнун культура килдизиниң эргелекчизи С. Шивит «Совхозувус чоргаарлары» деп ырны чоогааткан, а уран күүл бөлгүмүнүң киржикчилери ол ырга аялганы таарыштыр чогаадып алганнар. «Совхозувус чоргаарларында» «ҮТКА 25 чылы» совхозтун эң эки кижилерин мактап турар. Областың сураглыг хаван ажаакчызы Соян Хайыңның, область Совединиң депутады, мурнакчы саанчы Сат Адаманын, эки ажылдыг трактористер Түлүш Сүрүннүң, Чооду Амырбиттиң, ирт кадарчызы Чымбаның ажыл-ижин ыр-биле чуруп айытпышаан, моон соңгаар улам-на эки ажылдаарын кыйгырган. Ол ышкаш элээн каш ырлариың иштинден «Баянывыс» деп ыр оназа́ланып турган. Ону база-ла агиткультбригаданың киржилжиккилер боттары чогаадып алган. Баянның ажык-дузазын, хөглуг, культурлуг дыштанылгага оон рольдуун ында көргүскен. Шынаа-ла баянист чокта азы баян чокта солун концерт, уранчечен оюн көргүзүү болбас-ла болгай. Баянныг болуру, анда өөренири чугула.

Көдээ клуб эргелекчизи Михаил Серен «Чагаа», «Ужуражышкын» деп хөглуг-баштак танцыларны чогааткан. Оларны ойнап күүседир дәәш танцыларның күүседикчилери Михаил Серен, библиотекарь Кенден Долума, тудуг ажылчыны Найдан-оол Маадыр-оол, повар Люба Содунам олар эки белеткенгеннер.

Агиткультбригада районнун девискээринге чораан черлеринге совхозтарның болгаш колхозтарның ажыл-ишчилеринге СЭКП ТК-ның январь Пленумунун шиитпирлери болгаш ону бистің чуртта, бистің область, районда канчаар күүседип турарының дугайын тайылбырлавышаан, партияның эм болур XXII съездизинге чедиишкинниг ужуражырын кыйгырып, агитация-таныдылганы кылып берген.

Элээн каш хүннер дургузунда бо агиткультбригада «ҮТКА 25 чылы» совхозтун Ак-Туругга, «Найырал» совхозтун Кара-Талга, «Улуг-Хая» совхозтун Алдыы-Шынаага, Көк-Чыраага бөлүк черлерде бригадаларга болгаш өске-даа черлерге концертин көргүскеннер. Ажыл-ишчилериниң сеткил-сагыжын өөртүп кээр, бот-идепкейжи ойнакчылар кымнарыл ол? Улуг-Хем районнун «ҮТКА 25 чылы» совхозтун Арысканда көдээ клубунун эргелекчизи Михаил Серен болгаш уран күүл удуртукчузу Салчак Доюн-оолга удурткан культбригаданың кежигүннеридир.

К. УРАНГАЙ.

Чөптүг негелде

Өвүр биле Чөөн-Хемчик районнарның аразынга автобус тургузарын чон ам-даа күштүү-биле негеп турар.

Кым-даа бодап көөрге, чоннун ол негелдези черле чөптүг. Хандагайтыга-даа, Чадаанага-даа машина сураан, манаан, душкан-на машиналар доскан чоруур кижилерни бо-ла көрүп болур. Бо районнарның аразынга пассажирлер сөөртүр тускай машинаны тургузар дугайында чоннуң негелдезин областың автотрест эргелели чүге тооп көрбейн турарыл?

Хандагайты биле Чадаана аразында орук-даа эки, аргыжып турар чон-даа хөй. Неделяның ооа-ла кайы-бир хүннеринде ол аразынга автобус чоруур чурумну доктаадып тургузары чугула деп ам база катап негеп турар бис.

С. ШОЙДАК.

ХЕРӨӨЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИН ДАРГАЗЫ

«Сүт-Хөл» совхозтун Бора-Тайга салбырының амгы төвү Малгаш-Бажын суурнун орнунга он чыл мурнунда чаңгыс-даа бажың чок, чүгле хола-хараганнар, куу терезиннер турган. Ам ында ёзулуг чаа суур тургустунган. Ыяштан болгаш саманнан туткан чаңгыс аай хевирнин бажыңнары, культура-амыдыралдын болгаш бүдүрүлгенин тудуглары өскен. Аныяк суурнун тудуушкунунга Бора-Тайганың херөөженнериниң салыышкыны улуг.

Суурнун төп кудумчузунда школа чоогунда долгандыр херимниг, чаныда кладовкалыг, ыяш тарып олурткан чуртталга бажыңы бар. Ол дәәргe тудугжу ажылчын эш Добуй-оолдуң бажыңы-дыр. Бажыныың херөөжен ээзи — Добуй-оол Мария Аскаковна. Ажыл-ишчи, күш-ажылга чүткүүдүг, херөөжен чоннун организакчызы Мария Аскаковнаны танывас кижи Сүт-Хөлде ховар. Ол бажынга бир херектиг кире бердим.

— Сандайже олурунар, башкы— деп, Мария Аскаковна мени ээлдек чалай-дыр. Чаа келген солуннарны ол тудуп алган, оортан блокнотка бир-ле чугула күүлдерни кичээнгейлиг демдеглээн, дүжүрүп бижээн олур.

— Солунда чаа күүлдерни сонуургап олур силер бе, Мария Аскаковна?—деп, айтырдым.

— Солун күүлдер бар-ла чүведир. Бодумнун ажылдап турар участогумда агитатор кижи мен. Ында ажыл-ишчилерге беседа кылырынга белеткеп олур мен.

Ажылчы өг-бүленин бажыңының иштин сонуургап көрүп олур мен. Шынаа-ла магалыг болду: делгем бажыңның шалазын дозулап, ханаларын кажарартыр чаа чугайлап калган. Бажында демир оруннар, оларның кырында янзы-бүрү өңнүг чоорганнар, куш дугу сыртыктар, соңга караанда тюльдер... Ажыл-ишчи өг-бүленин бажыныың арыг-силиин, культурлуун, ында эдилел күүлдериниң өлбээн дыка-ла магададым. Культурлуг амыдырал-чуртталга дәәш областың колхозчу араттарының болгаш совхозтар ажылчыннарының ортузунга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкени дәәш СЭКП обкомунун болгаш облкүүскомнун Хүндүлел бижин-биле М. Добуй-оол шаннаттырган.

Ногаа бригадазынга ол чеди чылдың дургузунда үзүктелиишкин чок ажылдап, бригаланы удуртып келген. Эш Добуй-оол чүгле мурнакчы ажылчын әвес, харын идепкейлиг хөй-ниитичи, суурда партия организациязының бюро кежигүнү, херөөженнер чөвүлелиниң даргазы. Совхоз бүдүрүлгезинге херөөженнериниң идепкейлиг киржилгезин хандырарынче углаңган боттуг хемчеглерни коммунист эш Добуй-оол чорутпушаан, СЭКП ТК-ның январь Пленумунун төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга күүседир, партияның XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дәәш ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты калбартып турар.

Культурлуг арыг-шевер чуртталга дәәш шимчээшкинге херөөжен чоннун киржилгезин ол чедип ап келген. Суурда херөөжен чоннун бажыңнарында ол үргүлүү барып, ажыл-ишчи херөөженнер-биле сүмележип, оларның санал-оналын кичээнгейлиг дыңнап, ажылда бар четпестерни илередип, чайладып турар. Суурнун чурттакчызы эш Ак-Тараанын бажыңының ишти хирлиг, эдилел күүлдери чок турган. Культурлуг, байлактыг амыдырал-чуртталга дәәш чугула шимчээшкинге идепкейлиг киржиринче эш Ак-Тарааны Мария Аскаковна кыйгырып келген. Ам Ак-Тараанын бажыны суурда культурлуг бажыңнарның бирээзи болган.

Хлеб быжырарынга, бажың чугайлаарынга, хептер быжарынга, даараарынга суурнун херөөженнерин эш Добуй-оол үргүлүү өөредип турар. Ажылчын хедөөженнер эштер О. Чудур, С. Доолай, М. Чылбаккыс олар ам нарын күүлдерни даарап, быжын билир ёзулуг мастерлер апарган. Чоокта чаа көдээ клубка «Өг-бүленин херөөжен ээзи—мергежилдиг ажыл-ишчи болуп өөрен» деп солун кежээ болган. Аңаа чүгле херөөженнер әвес, харын суурнун әр чурттакчылары база киришкен. «Хлебти канчаар быжырарыл?», «Картофельди эки шынарлыг болгаш амданныг чем кылдыр канчаар кылырыл?», «Электрилиг илиир-биле хепти канчаар базарыл?» деп айтырыгларга практиктиг харыылларны башкылар эштер Б. Разоренова, О. Опааш олар кежээнин киржикчилеринге тодаргай харыылап бергеннер. Ук кежээни Мария Аскаковнанын инициативазы-биле болгаш удуртулгазы-биле организастап эрттирген. Херөөженнер чөвүлелиниң даргазы коммунист эш Добуй-оол школа-биле харылзааны быжыг тудуп, коммунизмниң аныяк салгакчыларын кижизидеринге, өөредиринге идепкейлиг киржип турар.

Х. МОНГУШ.

Делегей байдалының допчулалы

ЖЕНЕВАДА БАШТАЙГЫ БЕДИК АЛДЫНГАН.— АКШ-ТЫҢ ЫРАККЫ ЧӨӨН-ЧҮКТЕ БОЛГАШ МУРНУУ-ЧӨӨН АЗИЯДА «ӨЛҮП ЧЫДАР ПОЛИТИКАЗЫ».—СЕУЛДЕ «ТАҢНЫЫЛДЫ ХАЛААНЫ».

Лаос айтырыын тайбың арга-биле өң дүрген шиитпирлээринге сонуургалдыг күрүнелериң төлөөлекчилери май 16-да Женевада баштайгы бедикти апкан—Лаос талазы-биле делегейниң чөвүлел хуралы, дөрт хүн озалдазажок, чүү-даа болза ажыттынган. Чүгле ол факт безин тайбынга ынакшылдыг күштериң чугула тиилелгези бооп турар. Чөвүлел хуралды үзүп каап күш четтинмезе даа, оода оон ажыттынарын узамдыктырар деп, Каттышкан Штаттарның ораладжыышкыны кандыг-даа үндезин чок болган, ону АКШ-тың эвилелчилери безин деткивейн барган. Ызыгуур салгакчызы Суванна Фумага баштаткан дүрүм ёзугаар лаос чазактың болгаш Патет Лаонуң патриотчу күштериниң төлөөлекчилериниң чөвүлел хуралга киржирин Дин Раск моондактап каап база-ла шыдаваан. Америк төлөөлериниң сеткилин кударадып, ол төлөөлекчилер чөвүлел хуралда олуттарны өлеп-кен. Женевада чугаалажыышкыннарның өгелээнин тайбыңга ынакшылдыг кижилер бүгү-ле черлерде өөрүшкүлүг хүлээп көрген. Ереванга май 6-да Н. С. Хрущевтуң мынчаар чугаалааны кончуг шын: «Тайбынның бүгү-ле алызындан ылап талалакчылары Лаос талазы-биле Чөвүлел хуралдың чыглырынга шын сеткилинден байыр чедирер апаар».

Ам эрткен орукче хая көрүп көргеш, америк туруштуң үндезин дөстерин тодазы-оиле өскерип болур. Бир эвес АКШ Лаостуң хамаарыштас чоруун узуткаар болгаш ону СЕАТО нуң шериг бөлүүнүң тепкижи болдурар дээш ол чурттуң иштики херектеринче холгаарлай бербээн чүве болза, кандыг-даа Лаос айтырыы турбас болгаш делегейниң чөвүлел хуралын база катап чыылдырып турбас турган ийик. Лаос кризизиниң чоорту хөрлээлеп четчип келгениниң бүгү төөгүзүн сактып көргүскеш, чөвүлел хуралга кыдат төлөөлериниң баштыңы Чэнь И бодунуң чугаазында ону база катап тодаргай көскүзү-биле демдеглээн. Лаоска хамаарыштыр Вашингтониуң хоралыг политиказындан болган дүшкүүрел айыылдыг кедерээшкинге чедип кээрге, байдалды таарыштырарының оруу Лаостуң нейтралдыг күрүне болур чоруун катап тургузарында дээр бодалды бүгү-ниити хүлээп көрген. Ынчангаш ону боттандырар төлээде, 1954 чылда Женевага оолган чөвүлел хурал янзылыг делегейниң чаа чөвүлел хуралын чыылдырза чогуур апарган.

Бир эвес АКШ ол идеяга ажыыбиле удурланып үнүп келген болза, ол боду чаасканзыргай байдалда болу бээр ийик. Вашингтон Женевага болур чугаалажыышкыннарга киржирин чөпшээрежир ужурга таварышкан. Ынчалза-даа американнарга деткиткен лаос үймээнчилериниң күштери бүрүн чылча шаптырар чеде бээрге, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери бодунуң туруштарын хорамчыдарын идеген, үе шагны узамдыктырар дээш чөвүлел хуралдың болурун оода чадаарда-ла соңгаарладырынче бүгү күштерин салып турган.

Ону американнар чедип ап шыдаваан. Женевада чөвүлел хурал эгелей берген, харын багай эвес эгелээн. Чүгле Дин Раскыдан аңгыда, чөвүлел хуралдың киржикчилериниң баштайгы чугааларында безин лаос күрүнеңиң ёзулуг хамаарышпас чоруун болгаш нейтралитедин катап тургузары болза лаос айтырын тайбың шиитпирлээринче орук болур деп чүвени тодазы-оиле медереп билир чорук көстүп келген. Ынчанмыже ол принципти чүгле хүлээп көөр чорук чаасканн четпес. Практиктиг шиитпирлер херек. Ол утка-биле алырга, май 17-де болган хуралга ССРЭ-ниң төлөөлекчизи А. А. Громыконуң кылган чугаазы эң чугула ужур-дузалыг болган, ол болза Лаос айтырын таарыштыр шиитпирлээр талазы биле хемчеглериниң калбак программазын Совет чазактың өмүнээзинден көргүскен. Ол программа болза Лаостуң нейтралитединиң дугайында Женева чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелериниң декларациязының төлевилелинде болгаш Лаостуң девискээринден даштыкы шериглери болгаш шериг ажылдакчыларын үндүрер дугайында база делегей комиссиязының эрге-хүлээлгелериниң дугайында дугуржулганың төлевилелинде кирген.

Женевада чөвүлел хурал лаос айтырының делегейге ужур-дузалыг галазын, тодаргайлаарга, Лаосту даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкынындан камгалаар, ол чурттуң хамаарышпас чоруун, тайбың гурарын болгаш нейтралитедин хандырар төлээде, бүгү-ле соңуургалдыг күрүнелер чүү кылыр ужурлугул дээр дугайында айтырыгны чугаалажып турар. Ол талазы-биле совет саналдар чөвүлел хуралдың ажылынга боттуг чугула салыышкын бооп турар. Ол саналдарның онза үнелиг чоруу болза, ол саналдар Лаостуң херектеринче даштыкы шургуушкуннарның кирер эжиктерин шуут дуглап, дугуржуушкуннуң оруун ажыдып турар чорукта болурдур. Барыын талакы чурттарның информация агентилелериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, ону АКШ-тың болгаш Англияның төлөөлери боттарының баш бурунгаар демдеглелдеринге хүлээп көрген бооп турар.

Ынчанмыже аңаа шуут ынаныр бүзүрээриниң үндезин барымдаалары амдызында чок. АКШ-тың Женевада төлөөлекчилериниң өөлеп турар туружу дээрге Ыраккы Чөөн чүүке болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга хамаарыштыр шаанда-ла Джон Фостер Даллестиң ажылдап кылганы АКШ-тың бүгү политиказының тудуш кезектериниң чүгле бирээзи-ле болгай. Ол политика болза АКШ-тың аайындан эртпес чалча ёзу-чурумнарны тургузар, аңаа даянгаш, Азияның улустарының национал хамаарышпас чорук дээш демиселин үзер дээн чүткүл-биле тодаргайлаттынып турар. АКШ-тың ындыг угланыышкыны чүгле дүшкүүрлелдиң күштелиринге, Азияның улустарының мурнунга америк салдарның кудулаарынга чедирип турар деп чүвени сөөлгү чылдарның болуушкуннары көргүскен. Чүвени эскерип каар угаан-сарыылдыг американнар ону көрүп, билип турарлар. Сураглыг америк публицист Уолтер Липпман чоокта чаа ындыг угланыышкынны «өлүп чыдар политика» деп адаан. Ол мынчаар бижээн: «Азияның кыдыынга америк шериг чалчаларның чартык дээрбээн тургузарының политиказын Кеннединиң чазаа ажылдап кагбаан-на болгай. Ынчаарга ол чазак ол политиканың бууразашкыныбиле таваржып турар ышкажыл?

Азияның бүгү-ле шончактыг чидиг айтырыгларын бодунуң көөр чоруун үндезини-оиле өскертириниң дугайында айтырыгны Вашингтониуң мурнунга амыдырал боду-ла тургузуп турар. Ынчаарга ындыг өскерилгелерни кылырынга АКШ белен ое ынчаш? Ол айтырыгга кончуг шын харыны Индияның «Фри Пресс джорнэл» солуну берген. Кеннединиң эрге-чагыргага кирген үезинде болуп тургулаан соруккур көдүлүүшкүн болза Азияның айтырыгларын мурнуку чазактың көрүп турганы-биле ол айтырыгларны чаа чазактың көөр чоруу өлээн-не дүгжүп турары тодарап кел чыдарының хире чергезиоиле чоорту өжүп бар чыдар».

Ол түннээшкин-биле чөпшээрежир төлээде, «Азияның кыдыынга» сөөлгү болуушкуннарны каксы хайгаараптарга-ла четчир.

Мурнуу Көрейниң чазаанда шериг эргилдези болган. Америк империализминиң эрге-ажыктарынга таарыштыр бараан болур күзелдиин Чан Меннин дүжүткен чазаандан артык тода болгаш көскүзү-биле чарлап турар шериг бөлүк эрге-чагыргада кирген. Ол болуушкуннар мырыдай чап-чаа болган-даа болза, оларның алыс ханы талазы илдең тода бооп турар.

Херектиң ужуру болза бир чыл мурнунда бодунуң көөр хөөнү чок өжээтени лисынманчы ёзуну дүжүр октапкан Мурнуу Көрейниң чону бодунуң эң эки ынаныш кордалдарының бүтпейн барганынга бүзүрээн чорукта болур. Чан Меннин чазаа херек кырында чоннуң демократтыг хосталгаларын базарының болгаш Мурнуу Көрейни америк стратегиг гепкиш болдурарын улам күштелдириниң эрги политиказын уламчылаан. Чан Меннин политиказынга таарзынмас оппозицияның аажок өзүүшкүнү, Америкага удур хөөннерниң күштелиишкини, Көрей Улус-Демократтыг Республика-биле чоокшулажырынче хандыкшыл ооң-биле тайылбырлаттынар. Чан Меннин чазаа АКШ-ка айыылдыг ол чүткүлдерни базып шыдавазын көргүскен, ынчангаш ол чорук «таңныылды халаарының дугайында», тодаргайлаарга, Мурнуу Көрейге улам «күштүг ёзу-чурумнуу» тургузарының дугайында айтырыгны Вашингтониуң мурнунга салган. Ооң-биле кады АКШ бужартап буураан лисынманчы корум-чурумнарны катап тургузарын деткээн дээр буруудадыышкынны бодундан чайладыр соруулга-биле ону ажыы-биле кылырындан айыылзынган. Ынчангаш АКШ ийи арынныг бооп турган: эргилдени бүдүү деткип турган, а хөйүң мурнунга чугаалары-биле, ылаңгыя Көрейде америк шериглериниң командылакчызы генерал Макгрудериниң кылып турганы ышкаш, Чан Меннин чазаанга бодунуң таарзынып турарын чарлап турган. Ынчанмыже ол авыяас чорук үр болбаан. Чан Мен эрге-чагырганы эжелеп алган шериг бөлүүнүң мурнунга дүжүп берген, ол дүжүүшкүнү АКШ-тың элчини Грин-биле бодунуң ужурашканының коонда кылган.

Сеулге эргилдениң болурунуң мурнуу чарыында Мурнуу-Чөөн Азияга АКШ-тың дипломаттыг идепкейдыка күштелген турган. Марттың төнчүзүнден эгелээш, СЕАТО-нуң чөвүлелиниң сессиязында Дин Раск олуржуп турган үеде, ол районга АКШ-тың президентизиниң тускай төлөөлекчизи А. Гарриман, штабтар начальниктериниң каттышкан бөлүүнүң даргазы генерал Лимнитцер, бачыттыг «тайбың корпузунуң» удуртукчузу Шривер болгаш адак сөөлүнде, оралакчы президент Л. Джонсон суглар чорааннар.

Ол-ла бүгү аалдаашкыннар чүүнүң ужурунда болганыл, оларның сорулгазы чүл?

Джонсониуң ынаар чоруурунуң ырак мурнунда-ла «Нью-Йорк таймс» солуннуң Бангкокта корреспондентизи Трамбл «Таиландыда нейтралитетче чүткүл өзүп турар» деп бижээн. Трамблдиң болгаш өске-даа элээн хөй хайгааракчыларның херечилеп турары-биле алырга, ёзулуг хамаарышапс чорук дээш улус массаларның демиселинден аажок сагыш човаан Таиландының, Филиппиннериниң, Мурнуу Вьетнамның болгаш Тайваньның чагырыкчылары деткимчени улгаттырарын АКШ-тан негээннер. Ол негелдерге хамаарыштыр Вашингтон ирип чиндирээн ёзу-чурумнарга даянырының даллесчи политиказын үргүлчүлээр болгаш ол чурттарга дузаламчыны күштелдирер бодалдыын медеглээн. Чикагонуң «Дейли ньюс» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың чазаа «партизан шимчээшкини»-биле демисежир кылдыр Мурнуу Вьетнамче болгаш Таиландыже америк шериглери чорударының планынга немештир ол чурттарга америк шериглери доктаамал үндезингге» сайгара тургузарының өске, элээн калбак планын өөренип көрүп турар.

Тайваньга, Таиландыга болгаш Мурнуу Вьетнамга Джонсониуң чорааныныи база бир сорулгазы болза оларның чазактары «үрегдекчи коммунистиг ажыл-чорудулгага» удур демисежирде АКШ-тың көргүзер дузаламчызының мурнукузундан ушчок көвдей бээринге ынанып болур дээрзин медеглеп каар дээни болур.

Шынап-ла харын, Л. Джонсон Манилага, Сайгонга, Тайбэйге болгаш Бангкокка чогум-на шак ындыг уткалыг чугаалар кылган.

Ол бүгү чүүлдер Лаостуң ёзулуг хамаарышпас чоруу болгаш нейтралитеди дээш дипломаттыг улуг тулчуушкуннуң калбарары Женевада Чөвүлел хуралдың эки үре-түнелдиг болурунга дөгүм болбазы чугаажок. Харын Азия чурттарынга хамаарыштыр АКШ-тың сөөлгү үеде чорудуп турар хемчеглери байдалды чүгле дүшкүүредип, «соок дайынның» кавызын калбартып турар.

Азияга хамаарыштыр эрги, «өлүп чыдар политиканы» уламчылаар дээн чүткүлү өлүг секти тынгарар дээн ораладжыышкын-биле бир дөмей бооп турар. Лаостуң нейтралитедин болгаш хамаарышпас чоруун хүлээп көөрүнге үндезилээш ол чуртка тайбынны хандырары болза Азияда чаа байдалдың болгаш делегейде күштериң чаа дензигүүрүнүң албадап турары амыдыралдың шуут негелдези болур-дур.

Я. МАЗОР.

„Тайбын фондузунуң“ баштаар черинден

«Тайбың фондузунга» эки-тура-биле чыылдырган акша хөреңгилериниң дадывырларының чурумнуң талазы-биле совет хамаатылардан, бүдүрүлгелерден, албан черлериндеи болгаш янзы-бүрү организациялардан айтыыглар «Тайбың фондузунуң» баштаар черинге кээп турар.

Күрүне банкызының ССРЭ-ниң девискээринде турар бүгүлле конторларында болгаш салбырларында «Тайбың фондузунуң» тускай агар санын ажыткан, эки-тура-биле чыылдырган дадывырларны ол санга киирерин баштаар чер дыңнадып тур.

«Тайбың фондузунуң» баштаар черинин турар чери: Москва, Кропоткина, 10.

—□—

Чурукта: «Спартак» болгаш «Торпедо» командаларының ойнай турары. Фото П. Гольцовтуу.

АНЫЯКТАРНЫҢ ААС-КЕЖИКТИГ КЕЛИР ҮЕЗИ ДЭЭШ

ДХДФ-ниң даргазы, дээрги Эжени Коттоннуң чагаазы

Уруглар камгалалының Хүнүн, бир талазында—бичии чаштарга улуг байырлалдың, өске талазында аныяк салгакчыларга хамаарыштыр улуг кижилериң харыысалгазын бодап көөр Хүнүн делегей херээженнериниң демократтыг федерациязы чыл бүрүде дег ынакшыл-биле демдеглээринге белеткенип турар.

Амгы делегейде аныяктарның идегелин долузу-биле боттандырып турар чурттар бар болгай. Ол чурттарда аныяк оолдар, кыстар боттарының күштеринге идегээр болгаш амыдыралче дидими-биле кирип турар. Чоокта чаа бистер кончуг солун болуушкунну—октаргайның делгеминче Юрий Гагаринниң баштайгы ужудуушкунун көрген бис. Ол ужудуушкун таварылга эвес, ынчангаш ам удавас Юрий Гагаринниң салгакчылары дыка хөй апаар, чүге дээрге Совет Эвилели эге бажындан тура-ла кижиге бүзүрелди, эртемге бүзүрелди салып турган. Ол чурттуң уруглары боттарының мергежилдерин бүгү талазы-биле мандыып шыдаар, ынчангаш ол улуг чурттуң бүгү-ле республикаларында дыка хөй санныг эртемденнери, инженерлери, уран чүүл ажылдакчыларын, спортчуларны, мергежилдиг ажылчыннарны ооң түннелинде көрүп турар бис.

Оларның төрээн черлери кандыг-даа болур болза бүгү-ле иелер боттарының ажы-төлдериниг чаңгыс-ла чүүлдү бээринче чүткүп турар, ынчалза-даа олар дыка хөй чурттарда мун-мун моондактаашкыннарга: ядыытүренги, аарыг-аржык чоруктарга, чурттаар черлериниң, школаларның болгаш башкыларның чедишпезинге таваржып турар. Бо бүгү хамыктың мурнунда дайыннарның болгаш дайынга белеткелдериниң уржуундан болуп турар.

Херээженнер болза 1961 чылда уруглар камгалалының Хүнүнге холбаштыр кажангызындан-даа артык кылдыр сырый каттыжар болгаш эрге-чагырганың төлөөлекчилериниңен чугула экижиишкиннерни хандырарын чедип алыр хүлээлгелиг.

Эрес-дидим чоруктуң болгаш эй-сеткил каттыжыышкынының школазы болуп турар ДХДФ болза дайынның айыылындан хостуг аныяктарның делегейге аас-кежиктиг келир үези дээш бүгү күштери-биле демисежиринче бүгү херээженнерни кыйгырып турар.

Эвианга болган баштайгы ужуражыышкын

ЭВИАН-ЛЕ-БЕН. СЭТА-ның тускай корреспондентизи А. Барановтуң дамчытканы: Француз чазактың болгаш Алжир Республиканың түр чазаанын (АРТЧ) төлөөлекчилериниң аразында албан ёзузунуң баштайгы ужуражыышкыны май 20-де болган.

АРТЧ-ниң чазак баштыңының оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Крим Белькасемге баштаткан төлөөлери үш вертолёттарга олуруп алгаш, Женевадан Эвиан-Ле-Бенге чеде берген, ук вертолёттар амгы чугаалажыышкыннарның болур чери—«Отель де Парк» гостиницаның чоогунга хонупкан.

Алжир херектериниң талазы-биле министр Луи Жокс француз төлөөлерни баштап чоруур. Бар медээлерни ёзугаар алырга, генерал де Голльдуң чөвүлекчилериниң бирээзи, Ротшильд банкызының директору Жорж Помпиду француз төлөөлер-биле кады Эвиан-Ле-Бенде туруп турар.

Тус черниң политиктиг хайгааракчылары француз чазактың болгаш Алжир Республиканың түр чазаанын төлөөлекчилериниң аразында болган албан ёзузунуң баштайгы ужуражыышкынынын улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп, бо чугаалажыышкыннарның эртер байдалының дугайында баштайгы бодалды алыр арганы ол ужуражыышкын бээр боор деп санап турарлар.

Франциянның демократтыг хөй-ниитизи чугаалажыышкыннарның эгелээнин Алжирге тайбың дээш демиселге бодунуң улуг тиилелгези кылдыр үнелеп көрбүшаан, Эвиан-Ле-Бенде чугаалажыышкыннар алжир айтырының тайбың арга-биле дүрген таарыштыр шиитпирлээринге чедирген турзун дээш бүгү-ле күжениишкиннерин салып турарлар.

КУБОК СПАРТАКЧЫЛАРДА

Субботада «Спартак» болгаш Шагаан-Арыгның бичии оолдар командалары ойнаан. Бо командалар моон мурнунда эш-хуузунда ужуражыышкынга база ойнааннар. Ынчаарда шагаан-арыгжылар тиилээн турган. Бо удаада оларның кайызы-даа инициатива чок ойнаанындан 1:1 санга хайым болганнар.

«Спартак» болгаш Шагаан-Арыгның улуг улустар командалары моон мурнунда база-ла эш-хуузунда ужуражыышкынга ойнааннар, борта база-ла шагаан-арыгжылар тиилээн. Ынчаарга субботада болган ужуражыышкынга «Спартак» командазы тиилелгени чедип алыр дээш шынап-ла эки ойнаан. Олар оюнуң баштайгы чартыында 2 мячини, ийиги чартыында — 5 мячини киргеш, шагаан-арыгжыларны 7:1 санга тиилээн. Ынчангаш «Спартак» командазы бирги черни алган.

Дыштанып үнде «Торпедо» болгаш Шагаан-Арыгның бичии оолдар командалары ойнаан. Аңаа «Торпедонуң» оолдары алаан каш чидиг атакаларны кылып турган, 3:2 санга тиилээннер. Оон соонда Шагаан-Арыгның болгаш «Торпедонуң» улуг улустар командалары ойнаан. «Торпедонуң» халдакчылары шагаан-арыгжыларның хаалгазынче харыы чок 5 мячини киргеннер.

Шүүлде оюннарның соонда командалар дараазында черлерни алган: Бичии оолдар командаларындан бирги черни «Торпедонуң», ийигизин—Шагаан-Арыгның болгаш үшкүзүн—«Спартактың» оолдар командалары алган. Улуг улустарның командаларындан бирги черни «Спартактың», ийигизин—«Торпедонуң» болгаш үшкүзүн — Шагаан-Арыгның командалары алган.

Улуг улустар командаларындан бирги черни алган «Спартак» командазынга «Спартак» ниитилелиниң область чөвүлелиниң шилчиир кубогун болгаш команданың ойнакчыларынга хүндүлел бижиктерни тывыскан. Ийиги, үшкү черлерни алган командаларга вымпелдерни болгаш команданың ойнакчыларынга хүндүлел бижиктерни тывыскан. Бичии оолдар командаларындан бирги черни алган «Торпедо» командазының оолдар командазынга ВЛКСМ хооркомунуң кубогун тыпсыр турган. Ынчалза-даа ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому кубокту безин садып албаан болган. Оон үжүр чүүлүн чугаалап бээр чаңгыс-даа ажылдакчы безин стадионга келбээн.

Ю. МЫЛЬНИКОВ.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Областың колхозтарының, совхозтарының тараажылары часкы тарылганы доозарының кырында. Ховуларның ажыл-ишчилеринге № 10 механизация училищезинин механизаторлары улуг дузаны чедирип турарлар. Олар эки ажылдап, өөренириниңен аңгыда культурлуг дыштанылгага хөй шак-үени ажыглап турарлар.

№ 10 механизация училищези спортчу массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле Красноярск крайның механизация училищелериниң бирги черинде чоруп турар.

Чоокта чаа № 10 училищениң спортчу-механизаторлары, Минусинск хоорайга девискээр аайы-биле болган маргылдаага киришкен. Үш хүн иштинде болган маргылдаага 4 училищелериниң спортчулары чиик атлетикага, хол бөмбүү болгаш аар атлетикага маргышканнар.

Хол бөмбүүнге бирги черни № 20 училищениң аныяк механизаторлары алган. Абаканчылар ийиги черни, а кызылчылар үшкү черни алган. Ынчалза-даа бистиң областың төлөөлекчилери чиик атлетикага 332 санны, штангага 2 санны ап, ниитизи-биле бирги черни алганнар. Бистиң спорт-чувус Эртине 140 см бедикти ажыр халаан, а Петрусенко ядрону 13 м 61 см ырадыр октаан. Олар бирги черни алганнар. Бодан-оол, Бильдей, Костенко олар штангага тиилекчи болганнар.

Тиилекчи командага болгаш хууда бирги черни алган спортчуларны дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаннаан. Спартакиаданың төнчүзүнде № 10 училищениң спортчулары хостуг болгаш национал хүрешке көргүзүглерни кылган болгаш хостуг хүрешке Минусинскиниң механизаторларын тиилээннер.

Ю. ЕГОШИН.

Областа АГААР-БОЙДУСТУҢ *байдалы*

Бөгүн областа булуттагылап каап турар хүн болур, чамдык черлерге кыска чаашкыннар болур, Кызылга чаашкын шоолуг эвес. Хат барыын чүк угланыышкынныг, өй-тавында. Агаарның температураазы: областа—23—28, а Кызылга—26—28 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ЭМ ҮНҮШТЕР

Шыктарга, арга-ыяш иштинге, ховуларга, дагларга, хемнер эриктеринге болгаш малгаш тулаалыг черлерге дыка хөй янзы-бүрү үнүштер үнүп турар болгай. Оларның хөй кезин фармацевт үлетпүрүнүң ол чиг-эди болуп турар. Амгы үеде ажыглаттынып турар бүгү эмнерниң чартыктан хөй кезин үнүштерден белеткеп турар дээрзин чамдык кижилер билбес боор. Сөөлгү чылдарның дургузунда безин Совет Эвилелинге үнүштерден эфедрин, сальсолин, платифиллин, адонилен, эризимин болгаш өске-даа дыка хөй чаа эмнер кылдынган. Олар янзы-бүрү аар аарыгларны эмнээринге онза дээштиг, улуг үнелиг болгаш ховар эмнер кылдыр санаттырып турар.

Чамдык үнүштерниң эм болур шынарлары чүүң-биле тайылбырлаттынарыл? Үнүштерниң тургузуу кончуг нарын, оларның составында дыка хөй-янзы химиктиг каттыжыышкыннар кирип турар. Ылаңгыя эзиртир бүдүмелдер, чулук, чук, үстер, белоктар, углеводтар, органиктиг кислоталар, дустар, витаминнер, ферментилер болгаш өске-даа химиктиг каттыжыышкыннар үнүштериниң эм болур шынарларының үндезинин салып турар.

Чыл дургузунда үнүштериниң эм болур шынарлары доктаамал артпас, а каш удаа өскерлип турар дээрзин билзе чогуур. Ынчангаш эм үнүштериниң чыылдазын чорударда чылдың кайы үезинде, кандыг үнүштерни чыгза чогуурун ылап тодарадып билири кончуг улуг ужур-дузалыг. Чижээ, дазылдарын эм кылырынга хереглээр үнүштериниң чыылдазын күзүн азы эрте чазын чорудар ужурлуг, а карты болгаш мочактары эм шынарлыг үнүштерни чүгле чазын чыып белеткээр херек. Чамдык үнүштериниң бүрүлерин болгаш унун эм кылырынга ажыглап турар. Оларның чыылдазын кажан үнүштер бүрүленип, чечектелип турда, азы үрезиннери быжып, бүрүлери кургап турда чыгза чогуур. Эм кылыры-биле чыгза чогуур үнүштериниң дазылдарының довураан аштап арыглаар, а бир эвес бүрүлер, чечектер чыып турар үеде болза, оларны өске үнүштерден ылап аңгылаар болгаш ооң сөөлүнде оларны кургадыр херек. Чыгган үнүштерни чүгле хөлегеге, серии черге чоорту кургадыр, оон башка хүн хереллериниң салдарындан үнүштериниң эм болур шынары кудулап, харын-даа чамдыкта мырыңай чок апаар.

Үнүштериниң шыгын 10—15 хууга чедир кургаткан сөөлүнде оларны муңгаш саваларга сукказ кургаг, өй-тавында температуралыг черлерге кадагалаар херек.

Үнүштерден кылган эмнер кижиниң организминге хөй талалыг салдарны чедирер. Ол эмнерни өлөөн каш бөлүктерге хуваап турар. Ыжык сиидирер, балыг экиртир, нерв системазын оожургадыр, хан төктүрүн доктаадыр болгаш өске-даа бөлүктерге оларны аңгылап турар.

Оргаадай (жень-шень), лимон, девзей, алоэ, сельдерей дээн ышкаш үнүштерден кылган эмнер чүректиг болгаш нерв системазының ажылын, чем хуулдуруушкунун, үйгуну зкижидип, янзы-бүрү аарыгларга удур калбак хемчээлдии-биле ажыглаттынып турар.

Үнүштерден кылган эмнер хоюг, суук, бүдүн, үүрмек-даа болгулаар. Оларны ижип, чагдынып, чиненип, ханче сыкыртып-даа ажыглап болур.

Үнүштерден кылган эмнерни өске бүгү-ле эмнер ышкаш чүгле эмчиниң айтыышкынын ёзугаар ажыглаар дээрзин утпаңар!

ОБЛАСТЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Тисса хемде»—11.30 шактта. «Чон оттуп турар» (бирги сериязы) 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (биче залга): «Кызыл будун»—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орунтун төнчүзү»—11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун херим артында»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Евдокия»—5, 7, 9 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

«ЧАЙГЫ ШӨЛЗЭЛЕР ҮЕЗИ» ДЕП КИНОНУ КӨРҮҢЕР.

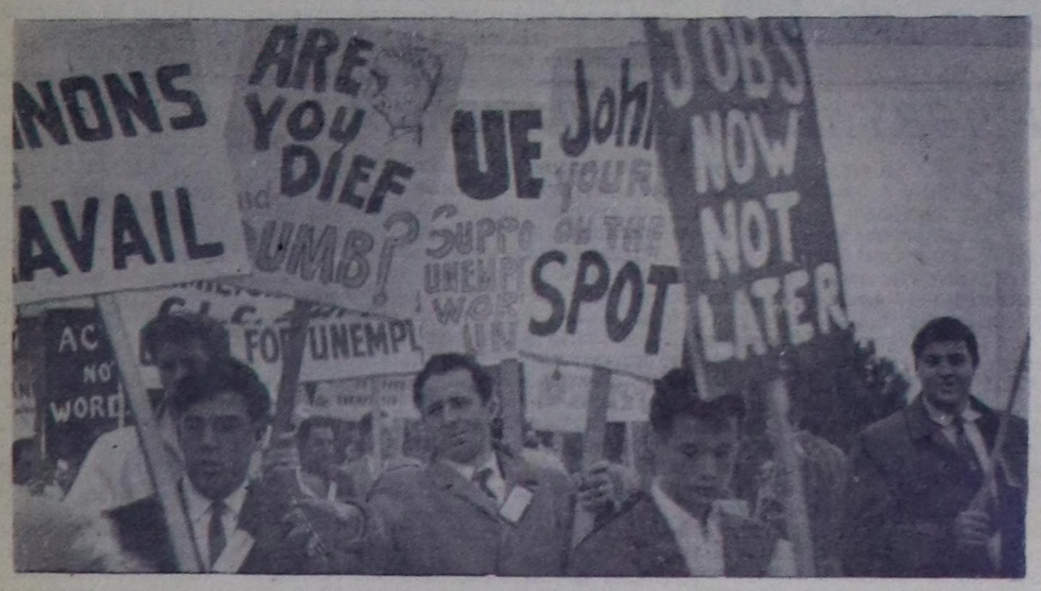

Канада. Чурттуң бүгү-ле районнарындан төлөөлеп келген муң ажыг ажыл чок кижилер парламент бажыңының чанында чыскаалга киришкеннер. Олар Оттаваның кудумчуларын дургаар «Бистер ажылдаксап тур бис!», «Ажылдан берикер!», «Бистиң ажы-төлдеривис аштап-суксап турарлар!», «Аазаацкын эвес, а ажылдан берикер!» деп бижип каан плакаттарны тудуп алгаш чоруп турганнар.

Чурукта: чыскаалдың киржикчилери.

Фото А. Жигулевтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн бааганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00354. Чагыг № 1083. Культура эргелелиниң типографиязы